

Δημήτριος Πανταβός

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΤΑ ΔΕΛΤΙΑ ΕΙΔΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΙΡΤ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1975

Εισαγωγή

Την Πρωτοχρονιά του 1975 οι σχέσεις των κρατών της Βαλκανικής αποτελούσαν γρίφο για δυνατούς λύτες. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία ήταν μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας, με την πρώτη να αποτελεί πιστή φίλη της Σοβιετικής Ένωσης και τη δεύτερη να εμφανίζει σαφείς τάσεις αυτονομίησης στην εξωτερική της πολιτική. Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο από νωρίς είχε απογαλακτιστεί από τη Μόσχα και αποτελούσε ηγετικό μέλος του Κινήματος των Αδεσμευτών. Συγχρόνως, μόνιμο θέμα διένεξης μεταξύ Βελιγραδίου και Σόφιας αποτελούσε το λεγόμενο «Μακεδονικό» ζήτημα. Από την άλλη μεριά, Ελλάδα και Τουρκία ήταν μέλη του ΝΑΤΟ, χωρίς όμως αυτό να αναιρεί τις διαφορές μεταξύ των δύο χωρών στο Αιγαίο, οι οποίες είχαν δραματικά επιδεινωθεί έπειτα από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο. Τέλος, το βαλκανικό παζλ συμπλήρωνε η Αλβανία, η οποία ακολουθούσε τον δικό της μοναχικό δρόμο.

Σε αυτό το περιβάλλον, τα ερτζιανά κύματα αποτελούσαν μια εναλλακτική μορφή επικοινωνίας, καθώς οι ραδιοσταθμοί εξέπεμπαν το πρόγραμμά τους και εκτός των εθνικών συνόρων. Στη μεταπολεμική εποχή η κρατική ραδιοφωνία μιας χώρας συχνά αποτελούσε όχι μόνο πηγή πληροφόρησης για κρατικές υπηρεσίες άλλων χωρών αλλά και δίαυλο για την ανάληψη πρωτοβουλιών «χαμηλής πολιτικής», ιδιαίτερα μεταξύ δυτικών και ανατολικών χωρών. Από τον κανόνα αυτό δεν εξαιρούνταν οι κρατικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί των βαλκανικών χωρών¹. Αντίστοιχα, το περιεχόμενο των ραδιοφωνικών δελτίων ειδήσεων του ελληνικού Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας Τηλεοράσεως (ΕΙΡΤ) αποτελούσε αντικείμενο ακρόασης και αξιολόγησης για κρατικές υπηρεσίες άλλων χωρών, οι οποίες εξέγαν συμπεράσματα όχι μόνο για την εξωτερική πολιτική αλλά και για την ευρύτερη πολιτική θέωση που είχε η εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση. Η παραπάνω πρακτική ήταν σε γνώση

1. Για παραδείγματα σχετικά με τη χρήση του ραδιοφώνου ως εργαλείου «χαμηλής πολιτικής» βλ. Evanthis Hatzivassileiou, «Negotiating with the Enemy: the Normalization of Greek-Bulgarian Relations, 1960-1964», *Southeast European and Black Sea Studies* 4 (2004) 140-161.

των ελληνικών κυβερνήσεων, οι οποίες με τη σειρά τους διαχρονικά χρησιμοποίησαν την κρατικά ελεγχόμενη από ιδρύσεώς της ραδιοφωνία ως έναν εναλλακτικό αλλά επίσημο δίαυλο προβολής των ελληνικών θέσεων σε διάφορα θέματα προς τις ενδιαφερόμενες χώρες.

Ασφαλώς όμως, η πρωταρχική χρησιμότητα των ραδιοφωνικών δελτίων του ΕΙΡΤ δεν ήταν τόσο η εκπομπή μηνυμάτων εκτός των συνόρων όσο η προβολή των κυβερνητικών απόψεων και έργων εντός αυτών, στους Έλληνες πολίτες. Στην Ελλάδα του 1975 το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και τα κινηματογραφικά επίκαιρα της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών (ΓΓΤΠ) του Υπουργείου Προεδρίας (κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα Υπουργός Προεδρίας ήταν ο Γ. Ράλλης, με αρμόδιο Υφυπουργό για τα ραδιοτηλεοπτικά τον Π. Λαμπρία), στο οποίο υπαγόταν και το ΕΙΡΤ², τελούσαν υπό άμεσο κυβερνητικό έλεγχο. Τα τρία αυτά μέσα λειτουργούσαν εκτός των άλλων και ως αναμεταδότες των κυβερνητικών θέσεων. Βέβαια, η διεισδυτικότητα των κινηματογραφικών επικαίρων ακολουθούσε πορεία ανάλογη των εισιτηρίων των κινηματογράφων πανελλαδικά, καθώς η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίστηκε από τη ραγδαία συρρίκνωση των θεατών στις σκοτεινές αίθουσες. Ενδεικτικά, ο αριθμός των εισιτηρίων πανελλαδικά το 1974 ήταν 57.146.118, ενώ το 1975 47.927.821 ή αλλιώς μείωση του κοινού που παρακολούθησε τα κρατικά κινηματογραφικά επίκαιρα κατά περίπου 16% μέσα σε έναν χρόνο³.

Ο μεγάλος νικητής ήταν η νεαρή αλλά δυναμική μικρή οθόνη, η οποία μέσα σε σχεδόν δέκα χρόνια κατάφερε να αποκτήσει ένα πιστό κοινό. Στα 1975, όμως, το ελληνικό τηλεοπτικό κοινό εξακολουθούσε να υστερεί σημαντικά σε σχέση με εκείνο του ραδιοφώνου. Υπολογίζεται ότι τη χρονιά εκείνη οι ραδιοφωνικές συσκευές πανελλαδικά έφθαναν τα 2.500.000, ενώ οι τηλεοπτικοί δέκτες τους 1.140.000, με τον ρυθμό αύξησης των πωλήσεων να κυμαίνεται στο 10% για τις ραδιοφωνικές συσκευές και 8,5% για τους τηλεοπτικούς δέκτες⁴. Με άλλα λόγια, σε χίλιους κατοίκους αντιστοιχούσαν 304 ραδιόφωνα και μόλις 126 τηλεοράσεις, χωρίς ασφαλώς να υπολογίζεται το κοινό που συγγέντρωνε η μικρή οθόνη σε δημόσιους χώρους όπως καφενεία κ.λπ. Σε κάθε πάντως περίπτωση, η διείσδυση της τηλεόρασης στο ελληνικό κοινό υπο-

2. Η ραδιοφωνία και τηλεόραση της ΥΕΝΕΔ δεν υπάγονταν σε πολιτική εποπτεία από το υπουργείο Προεδρίας, αλλά τελούσαν υπό τον άμεσο έλεγχο και διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων.

3. Βλ. Π. Κουάνη, *Η Κινηματογραφική Αγορά στην Ελλάδα 1944-1999 – καταναλωτικά πρότυπα στην αγορά των κινηματογραφικών ταινιών στην Ελλάδα μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα: Finatex A.E., 2001, σ. 106.

4. Βλ. *Ιστορικό Λεύκωμα 1974*, Αθήνα: Έκδοση «Καθημερινής», 1998, σ. 169 και *Ιστορικό Λεύκωμα 1975*, Αθήνα: Έκδοση «Καθημερινής», 1998, σ. 169.

λειπόταν ακόμη αισθητά του ραδιοφώνου. Εδώ πρέπει να επισημανθεί το κατά πολύ μικρότερο κόστος κήσης ενός ραδιοφωνικού δέκτη, το μέγεθός του, το μεγαλύτερο στη διάρκεια του εικοσιτετραώρου πρόγραμμα του κ.ά.

Το ραδιόφωνο επομένως, εξακολουθούσε να αντιστέκεται στην τηλεόραση. Σε αυτό μεταξύ άλλων συντελούσε και η αμεσότερη ενημέρωση που προσέφερε, λόγω της μεγαλύτερης συχνότητας μετάδοσης δελτίων ειδήσεων έναντι των τηλεοπτικών δικτύων. Συγκεκριμένα, το Εθνικό Πρόγραμμα του ΕΙΡΤ μετέδιδε κατά μέσον όρο δεκατρία δελτία ειδήσεων ημερησίως, έναντι πολύ λιγότερων της τηλεόρασης. Από τα ερτζιανά κύματα μεταδόθηκαν όλες οι πολυσήμαντες εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα ύστερα από τη Μεταπολίτευση.

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας συνοδεύθηκε από μια ευρεία αναμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Άλλωστε, ενώπιον της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, η Ελλάδα έπρεπε να ξεκινήσει διπλωματική αντιπίθεση σε όλα τα διεθνή fora, ανανεώνοντας παλαιές φιλίες και δημιουργώντας νέες⁵. Εξάλλου, η αναδιάρθρωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επιβαλλόταν και από το γεγονός ότι η Ελλάδα όφειλε να αντιμετωπίσει την κρίση στις σχέσεις της με τους παραδοσιακούς φίλους και συμμάχους της, ειδικά μάλιστα μετά την έξοδό της από το στρατιωτικό σκέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας. Τούτο όμως δεν σήμαινε ότι η Ελλάδα θα άλλαζε ριζικά τις στρατηγικές επιλογές που είχε κάνει μεταπολεμικά. Απόδειξη αυτού; Η παραμονή της στο πολιτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και η επιδίωξή της να ενταχθεί στην ΕΟΚ⁶. Η διεθνής συγκυρία για την ελληνική διπλωματία ήταν θετική, καθώς το κλίμα της διεθνούς ύφεσης και η διεθνής παρουσία των Αδεσμεύτων και του αραβικού κόσμου παρείχαν τη δυνατότητα για άσκηση περισσότερο ευέλικτης εξωτερικής πολιτικής. Η δημοκρατική Ελλάδα όφειλε μετά επτά χρόνια διπλωματικής απομόνωσης, να προσαρμόσει την πολιτική της στην ύφεση και να αναζητήσει εναλλακτικά ερείσματα παντού. Αυτό κατέστη σαφές στις προγραμματικές δηλώσεις τον Δεκέμβριο του 1974, όταν ο πρωθυπουργός σημείωσε ότι η κυβέρνηση του επιθυμούσε «τη φιλία και τη συνεργασία όλων ανεξαιρέτως των χωρών του κόσμου, ανεξαρτήτως του πολιτικού και κοινωνικού των καθεστώτος»⁷.

5. Δ. Μπίτσιος, *Φύλλα από ένα ημερολόγιο*, Αθήνα: Εστία, 1978, σ. 11.

6. Χρ. Ροζάκης, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία, 1986, σ. 5-7· Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987, σ. 11 και του ίδιου, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, τ. β', Αθήνα: Εστία, 2001, σ. 205-207, 259-262.

7. Χρ. Ροζάκης, *ό.π.*, σ. 17 και Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981*, σ. 12.

Συνεπώς στις διακηρύξεις της, η κυβέρνηση Καραμανλή κινήθηκε στη διεθνή κοινότητα σε τριπλό άξονα: πλήρη ενσωμάτωση στην ΕΟΚ και κατ' επέκταση στο δυτικό σύστημα, εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών διαφορών και γενικότερο εκσυγχρονισμό των διεθνών της σχέσεων. Εδώ εντασσόταν και η προσέγγιση των βαλκανικών χωρών με στόχο την ενίσχυση της διεθνούς θέσης της χώρας, την κατοχύρωση της ειρήνης στην περιοχή και την εκμετάλλευση των οικονομικών και εμπορικών ευκαιριών, όπως είχαν ήδη πράξει οι υπόλοιπες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η Αθήνα δεν έθεσε εξαρχής ζητήματα πολιτικής αιχμής, αλλά εμμέσως επιδίωξε την ύφεση στην περιοχή, την ανόρθωση του διεθνούς της κύρους και τη χαλάρωση του σφιχτού εναγκαλισμού των βαλκανικών χωρών από εξωβαλκανικούς παράγοντες⁸. Εξάλλου, παρά την κάποια ανάπτυξη των σχέσεων της Αθήνας με τις ανατολικές πρωτεύουσες κατά την επταετία των Συνταγματαρχών, η ελληνική πολιτική απέναντι στις ανατολικές χώρες ασφαλώς δεν είχε προσαρμοστεί στο κλίμα της διεθνούς ύφεσης⁹.

Η μεταπολιτευτική ελληνική βαλκανική πολιτική είχε δύο παραμέτρους: την καθιέρωση σταθερής πολυμερούς συνεργασίας και την προώθηση των διμερών σχέσεων. Η δεύτερη παράμετρος θεωρήθηκε πιο πρόσφορη για άμεση ενεργοποίηση. Άλλωστε, η σύσφιξη των διμερών σχέσεων με τους βόρειους γείτονες και η ελπίδα για πολυμερή βαλκανική συνεργασία δεν αποτελούσε απλώς και μόνο αντανάκλαστική κίνηση για την εξισορρόπηση της έντασης με την Τουρκία ούτε αποσκοπούσε μόνο στην ενίσχυση των ελληνικών θέσεων στο θέμα των ελληνοτουρκικών διαφορών, αφού εξαρχής οι βόρειοι γείτονες προσπάθησαν να τηρήσουν ουδέτερη στάση, εγγυώμενοι όμως ότι τα βόρεια σύνορα της Ελλάδος θα παρέμεναν απαραβίαστα¹⁰. Από την άλλη, η ελληνική πρωτοβουλία για σύσταση διαβαλκανικής συνεργασίας διαπνεόταν από έντονο ρεαλισμό, καθώς επιδίωκε να προβάλλει την ύπαρξη μιας κοινής βάσης συμφερόντων, στην οποία μπορούσε να στηριχτεί μια επωφελής για όλους συνεργασία. Γι' αυτό και στις διμερείς επαφές της η ελληνική πλευρά έκανε λόγο για κοινότητα συμφερόντων μεταξύ των βαλκανικών κρατών και

8. Evang. Kofos, «Greece and the Balkans in the '70s and '80s», *The Southeast European Yearbook* (1990) 217.

9. Για τις σχέσεις των Συνταγματαρχών με τις κομμουνιστικές χώρες βλ. Σ. Βαλντέν, «Η ελληνική δικτατορία και οι ανατολικές χώρες», στο *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 13 (1999) 41-46· Γ. Δρακουλαράκος, *Ελλάδα-Ανατολική Ευρώπη 1967-1987*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκουλας, 1989, σ. 148· Στ. Αλειφαντής, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Η περίπτωση της ελληνικής βαλκανικής πολιτικής, 1974-1981*, (Διδακτορική Διατριβή), Αθήνα 1987, σ. 88-96 και Evang. Kofos, *ό.π.*, σ. 194-197.

10. Γ. Δρακουλαράκος, *ό.π.*, σ. 160· Χρ. Ροζάκης, *ό.π.*, σ. 97-98 και Στ. Αλειφαντής, *ό.π.*, σ. 106.

όχι για τα ενωτικά στοιχεία που συνδέουν τους λαούς της Βαλκανικής¹¹.

Σημείο εκκίνησης: Βουκουρέστι, Μάιος 1975

Η επαναφορά της Ελλάδας στη δημοκρατική οδό σηματοδοτούσε το πρώτο φως και στη ρουμανική κυβέρνηση για σύσφιξη των διμερών σχέσεων. Σε αυτό επιδρούσε θετικά η υποστήριξη των ελληνικών θέσεων από το Βουκουρέστι για το Κυπριακό, ενώ και η Αθήνα, όπως άλλωστε και όλες οι δυτικοευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ευνοούσε τη ρουμανική αυτονόμηση από το Κρεμλίνο. Για τη Ρουμανία, ένα νέο πλέγμα διαβαλκανικών δεσμών μέσω της πολυμερούς συνεργασίας, σήμαινε τη δημιουργία ενός υπολογισμού περιφερειακού συνασπισμού που θα εδραίωνε την ειρηνική συμβίωση των γειτονικών χωρών και θα αποσυμπίζε τις πιέσεις που ασκούσαν οι δύο υπερδυνάμεις στην περιοχή¹².

Γι' αυτό, σε διάστημα μικρότερο του διμήνου από τη Μεταπολίτευση, στις 2 Σεπτεμβρίου 1974, ο ειδικός απεσταλμένος του Ν. Τσαουσέσκου Ι. Μαλίτσα μετέφερε στην Αθήνα την επιθυμία του Βουκουρεστίου για στενότερη διμερή συνεργασία¹³. Πράγματι, οι ελληνορουμανικές σχέσεις από τις αρχές του 1975, εκτός της θεαματικής προόδου που σημείωσαν στο διπλωματικό πεδίο, έτυχαν και της ανάλογης προβολής από τα ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων και του EIPT, αφενός για λόγους εκλαϊκευσης της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης στο εσωτερικό και αφετέρου για να φανεί και μέσω των ερτζιανών κυμάτων η σημασία που έδινε η Αθήνα στη βελτίωση των σχέσεών της με τους βόρειους γείτονές της.

Στο δελτίο της 11ης Ιανουαρίου 1975 όγδοη είδηση ήταν η συνάντηση του Υπουργού Β. Ελλάδος Ν. Μάρτη με συμβούλους της ρουμανικής πρεσβείας, οι οποίοι τόνισαν πως η χώρα τους «... είναι πρόθυμη να συνεργαστή και στον τομέα των πετρελαίων. Επίσης, προτίθεται να πωλήση έναντι ελληνικών γεωργικών προϊόντων ... μηχανικό εξοπλισμό για έρευνες προς ανεύρεση υδρογονανθράκων στον χερσαίο χώρο και να εκπαιδεύση το απαιτούμενο ελληνικό προσωπικό»¹⁴. Συναφές ήταν και το θέμα στο δελτίο της 30ης Ιανουαρίου, όταν ο Ρουμάνος πρέσβης πρότεινε στον πρόεδρο του ΕΒΕΑ την εκπαίδευση Ελλήνων τεχνικών στη Ρουμανία για θέματα έρευνας πετρελαίου

11. Γ. Ματζουράνης, *Βαλκανική ενότητα και συνεργασία - Η σοσιαλιστική μορφοποίηση μιας ιδέας 1900-1980*, Αθήνα: Μπουκουμάνης, 1981, σ. 63-64.

12. Βλ. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981...*, σ. 75, 78-79.

13. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 142-143.

14. Διεύθυνση Μουσείου-Αρχείου ΕΡΤ Α.Ε., Φάκελος 81 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 11ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

και τη δημιουργία ελληνορουμανικών επιχειρήσεων για την εξαγωγή των προϊόντων σε χώρες της Μ. Ανατολής και της Αφρικής¹⁵.

Στα δελτία του Φεβρουαρίου η προβολή των ελληνορουμανικών σχέσεων έγινε εντονότερη με αφορμή την επίσκεψη του Αντιπρόεδρου και Υπουργού Παιδείας της ρουμανικής κυβέρνησης Νικολέσκου στις 17 Φεβρουαρίου, ο οποίος άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο κοινής πρωτοβουλίας στον μεσογειακό χώρο και τάχθηκε υπέρ της ανάπτυξης των μορφωτικών σχέσεων των δύο κρατών¹⁶. Επιπλέον, εντός του Φεβρουαρίου το Βουκουρέστι υπέβαλε στον ΟΗΕ σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού¹⁷. Οι ελληνορουμανικές επαφές του Φεβρουαρίου ολοκληρώθηκαν με την επίσημη τριήμερη επίσκεψη στην Αθήνα του Υπουργού Εξωτερικών της Ρουμανίας Γ. Μακοβέσκου, η οποία είχε αναγγελθεί από ραδιοφώνου στα δελτία της 17ης, 22ας και 26ης Φεβρουαρίου¹⁸. Σύμφωνα με ανακοίνωση της ΓΓΠΠ στο δελτίο της 27ης Φεβρουαρίου, ο Ρουμάνος Υπουργός, κατά την άφιξή του στο αεροδρόμιο, «εξέφρασε την πεποίθηση ότι οι συνομιλίες του στην Αθήνα θα συμβάλουν στη μεγαλύτερη ενίσχυση των σχέσεων των δύο χωρών, που ήταν πάντοτε φιλικές» και υπενθύμισε την υποβολή του ρουμανικού σχεδίου δίκαιης επίλυσης του Κυπριακού¹⁹.

Την επομένη, πρώτο θέμα ήταν η εθιμοτυπική επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Ρουμανίας στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και οι συζητήσεις του με τον Έλληνα ομόλογό του και τον Κ. Καραμανλή, αλλά ουδέν αναφέρθηκε για το περιεχόμενο των συνομιλιών²⁰. Αντίθετα, στο δελτίο της 1ης Μαρτίου μεταδόθηκε κυβερνητική ανακοίνωση με τις δηλώσεις των Υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών²¹. Συγκεκριμένα, οι ακροατές άκουσαν τον Έλληνα Υπουργό Δημήτρη Μπίτσιο να εκφράζεται θετικά για τη σύ-

15. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 30ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

16. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 17ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

17. Η ρουμανική πρωτοβουλία δεν έτυχε της αναμενόμενης προβολής, λόγω του αποτυχημένου στρατιωτικού κινήματος, γνωστού ως «πραξικόπημα της πιζάμας». Βλ. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 25ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

18. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 17ης, 22ας και 26ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

19. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 27ης Φεβρουαρίου 1975, ώρα 21.30'.

20. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 28ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

21. ΕΡΤ, Φάκελος 85 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 1ης Μαρτίου, ώρα 21.30'. Το κοινό ανακοινωθέν δημοσιοποιήθηκε λίγες ημέρες αργότερα ταυτόχρονα και στις δύο πρωτεύουσες. Βλ. ΕΡΤ, Φάκελος 85 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 3ης Μαρτίου 1975, ώρα 21.30'.

μπωση απόψεων σε πολλά διεθνή θέματα και κυρίως να τονίζει ότι ανοίγονταν εξαιρετικές προοπτικές συνεργασίας σε οικονομικά θέματα²². Ο Ρουμάνος Υπουργός αναφέρθηκε στα περιθώρια βελτίωσης των διμερών σχέσεων, φέροντας ως απτό δείγμα την υπογραφή συμφωνίας για επιστημονικές ανταλλαγές, την πρόοδο στις συζητήσεις για το λιμάνι της Θεσσαλονίκης ως κόμβο διαμετακομιστικού εμπορίου για τη Ρουμανία και την ίδρυση προξενείων σε Θεσσαλονίκη και Κωνσταντζα, ενώ ειδική μνεία επιφύλαξε στο Κυπριακό, υπογραμμίζοντας ότι η χώρα του θα επέμενε στην εξεύρεση πολιτικής λύσης²³. Τόνισε επίσης την υποστήριξη της Ρουμανίας στην ιδέα της πολυμερούς συνεργασίας των βαλκανικών χωρών και ολοκλήρωσε με την επίσημη πρόσκληση προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό να επισκεφθεί το Βουκουρέστι.

Όλα, λοιπόν, έδειχναν πως οι συνθήκες για τη συνάντηση κορυφής των δύο ηγετών είχαν ωριμάσει. Επρόκειτο για την πρώτη επίσκεψη Έλληνα Πρωθυπουργού σε κομμουνιστική χώρα και το ελληνικό ραδιόφωνο έδωσε την ανάλογη έμφαση. Έτσι, η επίσκεψη αναγγέλθηκε στα δελτία της 21ης και 25ης Μαΐου, ενώ στο δελτίο της 24ης Μαΐου ανακοινώθηκε ότι έγινε σύσκεψη υπό τον Πρωθυπουργό εν όψει της επίσκεψης σε Βουκουρέστι και Βρυξέλλες²⁴. Ειδικά για την επίσκεψη στη Ρουμανία ο Δ. Μπίτσιος δήλωσε προς τον Τύπο ότι αυτή γινόταν «στο πλαίσιο της βαλκανικής πολιτικής της Ελλάδος και έρχεται να επιστεγάσει το καλό κλίμα που επικρατεί στις σχέσεις των δύο χωρών ...». Στη συνέχεια, αφού παρουσιάστηκε το αναλυτικό πρόγραμμα της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Ρουμανία, μεταδόθηκε σχόλιο του ρουμανικού πρακτορείου ειδήσεων, σύμφωνα με το οποίο «το Βουκουρέστι σημειώνει με ικανοποίηση ότι η κυβέρνηση Καραμανλή έδειξε ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των δεσμών της Ελληνικής Δημοκρατίας με τα κράτη της Χερσονήσου του Αίμου και τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου. Οι ελληνορουμανικές εμπορικές ανταλλαγές το 1974 ήταν διπλάσιες σε αξία

22. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να ενταχθεί και η είδηση στο δελτίο των 21.30' της 15ης Απριλίου (EPT, Φάκελος 87) για την υπογραφή πρωτοκόλλου εμπορικών ανταλλαγών Ελλάδας και Ρουμανίας, ύψους 75.000.000 δολαρίων για το 1975, έναντι των 40.000.000 το προηγούμενο έτος.

23. Γι' αυτό και το EIPT φρόντισε στα δελτία της 7ης και 8ης Μαρτίου (EPT, Φάκελος 85) να προβάλει την ανεπίσημη επίσκεψη του Ρουμάνου Υπουργού Εξωτερικών στην Τουρκία με προσωπικό μήνυμα του Προέδρου Τσαουσέσκου για το Κυπριακό, όπως και την αναφορά στο Κυπριακό περί αποφυγής μονομερών μέτρων και προσήλωσης στις ενδοκοινοτικές διαπραγματεύσεις στο κοινό ανακοινωθέν Ρουμανίας και Ισημερινού, η οποία μεταδόθηκε στο δελτίο της 11ης Μαρτίου (EPT, Φάκελος 85).

24. EPT, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων EIPT 21ης 24ης και 25ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

από το 1970. Οι μορφωτικές και επιστημονικές σχέσεις αναπτύχθηκαν σημαντικά ... Οι σημερινές ελληνορουμανικές σχέσεις αποτελούν ζωντανό παράδειγμα των μεγάλων δυνατοτήτων διαλόγου και συνεργασίας των δύο χωρών, τα οποία μπορεί να ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικά συστήματα, εμπνέονται όμως από την κοινή επιθυμία να εξασφαλίσουν την ανάπτυξη των χωρών τους και να συμβάλουν στην ενίσχυση της ειρήνης και συνεργασίας στη Χερσόνησο του Αίμου».

Η ρουμανική εγκαρδιότητα έγινε φανερή από την άφιξη κιόλας του Καραμανλή στο Βουκουρέστι. Στο αεροδρόμιο ο Έλληνας Πρωθυπουργός απήθυνε χαιρετισμό προς τον ρουμανικό λαό, ο οποίος, τόνιζε το ΕΙΡΤ, μεταδόθηκε από το δίκτυο της ρουμανικής τηλεόρασης: ο Έλληνας Πρωθυπουργός δήλωσε ότι η επίσκεψή του «... θα μου δώσει την ευκαιρία να έχω με την ηγεσία του τόπου σας χρήσιμους συνομιλίας, τόσον όσον αφορά εις τας σχέσεις των δύο χωρών μας, όσον και επί γενικών διεθνών προβλημάτων, όπως είναι η διεθνής ύφεσις, η δημιουργία των προϋποθέσεων για μια ειρηνική και γόνιμον συνεργασίαν όλων των λαών του κόσμου ... Όσον αφορά εις τας σχέσεις των δύο χωρών μας ... είναι φιλικώταται και είμαι βέβαιος ότι με τας συνομιλίας τας οποίας θα έχω εδώ με την ηγεσίαν της χώρας σας, αι σχέσεις αυταί θα ανανεωθούν και θα καταστούν περισσότερον θερμαί και γόνιμοι ...»²⁵.

Κατόπιν, ο Πρωθυπουργός, αφού κατέθεσε στεφάνι στο Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη, συναντήθηκε με τον Πρόεδρο Νικολάε Τσαουσέσκου και έπειτα από ανεπίσημη δεκαπεντάλεπτη συνομιλία, ξεκίνησαν οι επίσημες ελληνορουμανικές επαφές. Στο δελτίο δεν δίδονταν περαιτέρω πληροφορίες, αν και όπως φαίνεται από τα πρακτικά στο Αρχείο Καραμανλή, οι δύο ηγέτες είχαν ουσιαστικές συνομιλίες για τις δυνατότητες περαιτέρω βελτίωσης των διμερών σχέσεων, ενώ αντάλλαξαν απόψεις για διεθνή προβλήματα (ύφεση, αποπλισμός, ΔΑΣΕ), το Κυπριακό και τις ελληνοτουρκικές διαφορές²⁶. Από τις ειδήσεις επίσης απουσίαζε οποιαδήποτε αναφορά στις αντιφωνήσεις και κατά το επίσημο δείπνο, καθώς κατά τη μετάδοση του δελτίου των 21.30' το δείπνο ήταν σε εξέλιξη.

Η προώθηση των διμερών σχέσεων και της πολυμερούς βαλκανικής συνεργασίας είχε στεφθεί με επιτυχία. Τους στόχους αυτούς, σύμφωνα με το δελτίο του ΕΙΡΤ στις 26 Μαΐου, ο Κ. Καραμανλής είχε αναλύσει σε συνέντευξη πριν από το ταξίδι του στον μόνιμο ανταποκριτή της ρουμανικής

25. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 26ης Μαΐου 1975, ώρα 21.30'.

26. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 395-409.

εφημερίδας *Σκεντέια* στην Αθήνα²⁷. Είναι μάλιστα ενδιαφέρον πως ενώ ο Καραμανλής αναφέρθηκε τόσο στις διμερείς σχέσεις όσο και στην πολυμερή συνεργασία, το δελτίο επικεντρώθηκε στο δεύτερο ζήτημα. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός δήλωσε μεταξύ άλλων ότι «οι λαοί της Βαλκανικής είναι από τη γεωπολιτική τους μοίρα υποχρεωμένοι να συνεργάζονται στενά, αν θέλουν να κατακτήσουν ειρηνικά τα επίπεδα της ευημερίας που προσδοκούν ...» και έκλεισε τη συνέντευξή του δηλώνοντας ότι «βλέπει τη Βαλκανική σαν ένα πλέγμα διμερών και πολυμερών συνεργασιών που θα μπορούσε να αποτελέσει υπόδειγμα όχι μόνο για την υπόλοιπη Ευρώπη αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο».

Στις 27 του μήνα οι ελληνορουμανικές συνομιλίες ολοκληρώθηκαν με την κοινή γραπτή δήλωση «περί σχέσεων ανεξαρτησίας και μη αναμείξεως Ελλάδος και Ρουμανίας». Σύμφωνα με τον σχολιασμό στο δελτίο του ΕΙΡΤ οι δύο ηγέτες φαίνονταν εξαιρετικά ικανοποιημένοι και συγκινημένοι κατά την ώρα της υπογραφής. Ο Ρουμάνος μάλιστα Πρόεδρος επισήμανε τον καιρίο ρόλο που έπαιξε προσωπικά η διακυβέρνηση Καραμανλή στην ταχεία και ουσιαστική ανάπτυξη της συνεργασίας Ελλάδας και Ρουμανίας, ενώ δεν παρέλειψε να αναφερθεί στη θέση του Βουκουρεστίου για ειρηνική επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών και του Κυπριακού και τη σύσταση της πολυμερούς βαλκανικής συνεργασίας. Στην αντιφώνησή του ο Κ. Καραμανλής εξέφρασε εκτός των άλλων την ικανοποίησή του για τη σύμπτωση απόψεων στα περισσότερα διεθνή και διμερή ζητήματα και τη βεβαιότητά του για περαιτέρω ανάπτυξη των διμερών σχέσεων, η οποία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για περαιτέρω συνεργασία σε πολυμερή θέματα²⁸. Η είδηση έκλεινε με την πληροφορία ότι ο Ρουμάνος Πρωθυπουργός κατευόδωσε τον Έλληνα ομολογό του στο αεροδρόμιο. Κατά τη διάρκεια του δελτίου των 21.30' το κοινό ανακοινωθέν προφανώς δεν είχε φθάσει στο ΕΙΡΤ και δεν διαβάστηκε, αλλά σημειωνόταν από τον εκφωνητή ότι «μετά το πέρας των συνομιλιών υπογράφηκε ... κοινή ανακοίνωση, το κείμενο της οποίας θα μεταδώσω με στο δελτίο των δώδεκα». Πάντως, αναφορά δεν υπήρξε ούτε και στο δελτίο της επομένης ημέρας, πιθανόν λόγω έλλειψης χρόνου στο δελτίο, το οποίο έπρεπε να καλύψει εκτενώς και τη σημαντική είδηση της άφιξης Καραμανλή στις Βρυξέλες για τη σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ. Στην επικαιρότητα του δελτίου της 28ης Μαΐου κυριαρχούσε πλέον η ελληνική παρουσία στη σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ²⁹.

27. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 395.

28. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 27ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

29. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 28ης Μαΐου, ώρα 21.30'.
Ακόμη και όταν ο Πρωθυπουργός ενημέρωσε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον αρχηγό της

Ο θετικός αντίκτυπος της επίσκεψης Καραμανλή στο Βουκουρέστι εμφανίστηκε εκ νέου στο δελτίο της 30ής Μαΐου, με την ανάγνωση σχετικού άρθρου της ρουμανικής εφημερίδας *Σκεντέια*³⁰. Παράλληλα, προβλήθηκε έντονα το γεγονός ότι μετά την ενημέρωση της Εκτελεστικής Επιτροπής του ρουμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος από τον Πρόεδρο Τσαουσέσκου για τα αποτελέσματα της επίσκεψης του Έλληνα Πρωθυπουργού, σχετική ανακοίνωση χαρακτήριζε τη συνάντηση ως εξαιρετικά σημαντικό σταθμό στις ελληνορουμανικές σχέσεις. Σε αυτό το μήκος κύματος κινήθηκαν και οι δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών της Ρουμανίας, όταν, κατευθυνόμενος προς το Κάιρο, παρέμεινε για λίγο στο αεροδρόμιο του Ελληνικού στις 17 Ιουνίου, όπως επίσης και το συγχαρητήριο τηλεγράφημα Τσαουσέσκου προς τον Κ. Τσάτσο για την εκλογή του στο ύπατο πολιτειακό αξίωμα, τα οποία έτυχαν της ανάλογης προβολής από το ελληνικό κρατικό ραδιόφωνο³¹.

Από τα ραδιοφωνικά επομένως δελτία του ΕΙΡΤ, στα οποία γινόταν λόγος για την επίσκεψη Καραμανλή στη Ρουμανία, γίνεται σαφές πως το Υπουργείο Προεδρίας ήθελε να περάσει στην ελληνική κοινή γνώμη (αλλά και σε όσους αλλοδαπούς ακροατές είχαν τους δικούς τους λόγους να παρακολουθούν τον επίσημο ραδιοφωνικό δίαυλο ενημέρωσης) το μήνυμα πως η κυβέρνηση Καραμανλή ακολουθούσε στα Βαλκάνια πολιτική ανοικτής προσέγγισης. Βέβαια, το βαλκανικό άνοιγμα της Ελλάδας δεν σήμαινε ότι η Ελλάδα θα απομακρυνόταν με οποιοδήποτε τρόπο από τον δυτικό της προσανατολισμό. Το γεγονός ότι το δελτίο της 28ης Μαΐου μονοπώλησε η σύνοδος κορυφής του ΝΑΤΟ δίχως να αφήσει περιθώριο για την εκφώνηση του κοινού ελληνορουμανικού ανακοινωθέντος είναι αρχικόντως ενδεικτικό.

Η επαναπροσέγγιση ενός παλαιού φίλου: Βελιγράδι, Ιούνιος 1975

Σχέση θετική ως προς την πολυμερή συνεργασία υιοθετούσε και η Γιουγκοσλαβία, η οποία όμως θεωρούσε ως απαραίτητη προϋπόθεση την επίλυση των διμερών διαφορών μεταξύ των χωρών που καλούνταν να συνεργαστούν. Αθήνα και Άγκυρα είχαν ανοιχτά τα μέτωπα του Αιγαίου και του Κυπριακού, ενώ το Βελιγράδι αντιμετώπιζε εκκρεμότητες με τα απομονωτικά Τίρανα για τους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου και με τη Σόφια για το Μα-

Αξιωματικής Αντιπολίτευσης στις 2 Ιουνίου για τα αποτελέσματα των επισκέψεών του σε Βουκουρέστι και Βρυξέλλες, στο δελτίο δεν μνημονεύθηκε το περιεχόμενο των συνομιλιών (ΕΡΤ, Φάκελος 91).

30. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 30ής Μαΐου, ώρα 21.30'.

31. ΕΡΤ, Φάκελος 92 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 17ης και 21ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

κεδονικό ζήτημα. Αντίθετα, οι σχέσεις Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας διακρίνονταν για τη σταθερή διατήρηση πνεύματος αμοιβαίας φιλίας, παρά τις πολιτικοκοινωνικές διαφορές των δύο χωρών³².

Έτσι, αμέσως μετά την κατάρρευση της δικτατορίας, το Βελιγράδι, θέλοντας να δείξει τη ζωηρή του επιθυμία να συνεργαστεί με την Αθήνα, έστειλε εκτάκτως στις 17 Αυγούστου 1974 τον Αντιπρόεδρο της γιουγκοσλαβικής κυβέρνησης και Υπουργό των Εξωτερικών Μίλος Μίνιτς ως κομιστή μηνύματος του Στρατάρχη Τίτο προς τον Κ. Καραμανλή σχετικά με τις εξελίξεις στην Κύπρο και τη γιουγκοσλαβική θέση. Χαρακτηριστική της γιουγκοσλαβικής επιθυμίας για προσέγγιση των δύο χωρών ήταν η από ραδιοφώνου ευχή Μίνιτς η παρουσία του να «σημειώσει νέο σταθμό στις από παράδοσι φιλικές σχέσεις που συνδέουν την ελληνική δημοκρατία με τη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας»³³.

Πράγματι, οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να κινούνται σε νέα τροχιά, με πρώτη ουσιαστική κίνηση προσέγγισης την επίσημη επίσκεψη Μίνιτς στην Αθήνα στις 16-18 Δεκεμβρίου 1974, την πρώτη ξένου επισήμου στην Ελλάδα μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου. Στα αντίστοιχα ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων³⁴ οι επαφές του Γιουγκοσλάβου πολιτικού ήταν από τα πρώτα θέματα του δελτίου, με μεγαλύτερη έμφαση να δίδεται στο δελτίο της 18ης Δεκεμβρίου, όπου εκτός της πρόσκλησης Τίτο προς τον Καραμανλή, υπήρχε και εκτενής περίληψη του κοινού ανακοινωθέντος³⁵. Οι ακροατές του EIPT πληροφορήθηκαν επίσης ότι οι συνομιλίες με τον Γιουγκοσλάβο Αντιπρόεδρο και Υπουργό, μέλος των οποίων σχετιζόταν με το Κυπριακό και την υποστήριξη των δύο κρατών υπέρ της εφαρμογής των αποφάσεων του ΟΗΕ, διεξήχθησαν μέσα σε ατμόσφαιρα «εγκαρδιότητας, ειλικρινείας και αμοιβαίου σεβασμού» και αποσκοπούσαν στην οικοδόμηση αμοιβαίων σχέσεων «πάνω στις αρχές της ισότητας, της εθνικής κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας, της μη αναμίξεως στις εσωτερικές υποθέσεις, της καλής γειτονίας και του αμοιβαίου συμφέροντος». Παράλληλα, άμεσοι καρποί στην επιδιωκόμενη σύσφιξη των διμερών σχέσεων, οι οποίες είχαν τελματωθεί κατά την περίοδο της δικτατορίας, ήταν η επικύρωση της συμφωνίας για τον ποταμό Αξιό, η έναρξη διαπραγματεύσεων για τον φιλικό τερματισμό της γιουγκοσλαβικής ζώνης στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και η υιοθέτηση νέων μεθόδων

32. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981...*, σ. 24, 80-81.

33. EPT, Φάκελος 72 (1974), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 17ης Αυγούστου, ώρα 21.30'.

34. EPT, Φάκελος 80 (1974), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων EIPT 16ης, 17ης και 18ης Δεκεμβρίου, ώρα 21.30'.

35. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 271.

για τη διακίνηση των γιουγκοσλαβικών εμπορευμάτων από και προς το λιμάνι του Θερμαϊκού. Η επίσκεψη Μίνιτς μεταδόθηκε από τους πομπούς του ΕΙΡΤ ως η απαρχή για τη σύσφιξη των σχέσεων Αθηνών-Βελιγραδίου, άποψη που προφανώς συμμεριζόταν και η γιουγκοσλαβική πλευρά, καθώς έξι μήνες αργότερα, κατά την επίσκεψη Καραμανλή, ο γιουγκοσλάβος ομόλογός του επιφύλαξε ξεχωριστή μνεία στην επίσκεψη του Υπουργού του στην Αθήνα³⁶.

Και ενώ στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου η μόνη αναφορά στη Γιουγκοσλαβία σχετιζόταν με τις δηλώσεις του Γιουγκοσλάβου Πρέσβη στη Λευκωσία ότι «η λύση του Κυπριακού δεν πρέπει να βασιστεί σε διαχωριστικά χαρακτηριστικά, αλλά στο στοιχείο διαρθρώσεως της πολιτείας», τα πράγματα άλλαξαν τις επόμενες ημέρες³⁷. Συγκεκριμένα, στις 21 και 22 Ιανουαρίου 1975 ανακοινώθηκε στα ραδιοφωνικά δελτία η είδηση για την άφιξη δεκαεπταμελούς γιουγκοσλαβικής αντιπροσωπείας για τη σύναψη συμφωνίας σχετικής με το διαμετακομιστικό γιουγκοσλαβικό εμπόριο μέσω της ελεύθερης ζώνης της Θεσσαλονίκης³⁸. Στο δελτίο μάλιστα της 24ης Ιανουαρίου η αναφορά στο θέμα ήταν εκτενέστερη³⁹: μεταδόθηκε και η προσφώνηση του Υφυπουργού Εξωτερικών Ι. Βαρβιτσιώτη, ο οποίος τόνισε ότι η πρόσφατη επίσκεψη Μίνιτς δημιούργησε θερμή ατμόσφαιρα στις σχέσεις των δύο χωρών και πως με τις παρούσες εποικοδομητικές συνομιλίες οι σχέσεις των δύο χωρών θα γίνονταν πιο στενές. Τα δελτία ειδήσεων δεν κάλυπταν φυσικά τις ζυμώσεις κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, αλλά φρόντιζαν επιμελώς να αναδεικνύουν τα αποτελέσματά τους. Έτσι, στο δελτίο της 3ης Φεβρουαρίου ένατο θέμα ήταν η υπογραφή ελληνογιουγκοσλαβικής συμφωνίας με την οποία ρυθμιζόταν το καθεστώς διακίνησης του γιουγκοσλαβικού διαμετακομιστικού εμπορίου μέσω της ελεύθερης ζώνης της Θεσσαλονίκης. Τονιζόταν ότι η νέα συμφωνία τερμάτιζε το ισχύον από το 1923 καθεστώς, ενώ ειδική αναφορά γινόταν στο ότι οι πολύμηνες διαπραγματεύσεις διαπνέονταν από πνεύμα εμπιστοσύνης και φιλικής ατμόσφαιρας. Το σχετικό κείμενο έκλεινε με τις δηλώσεις των δύο Υφυπουργών για τη νέα συμφωνία ως σημαντικό βήμα που θα συντελούσε στη σύσφιξη των σχέσεων και θα προήγε τα συμφέροντα των δύο χωρών⁴⁰.

36. ΕΡΤ, Φάκελος 91 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 4ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

37. ΕΡΤ, Φάκελος 81 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 5ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

38. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 21ης και 22ας Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

39. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 24ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

40. ΕΡΤ, Φάκελος 83 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 3ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

Η επόμενη σημαντική είδηση από τη Γιουγκοσλαβία μεταδόθηκε στο ραδιοφωνικό δελτίο της 23ης Φεβρουαρίου, όταν τρίτη είδηση ήταν η επίσημη καταδίκη από το Βελιγράδι της μονομερούς ανακήρυξης «ομόσπονδου κράτους» από τους Τουρκοκύπριους και η γιουγκοσλαβική δήλωση ότι το Βελιγράδι, όπως και όλες οι χώρες των Αδεσμεύτων, εξακολουθούσε να θεωρεί Πρόεδρο της ενιαίας Κυπριακής Δημοκρατίας τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο⁴¹. Η θέση αυτή επαναλήφθηκε στο δελτίο της 25ης Φεβρουαρίου, όταν κυρίαρχα θέματα της ημέρας ήταν η αποτυχία στρατιωτικού κινήματος για την ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης και το σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού που υπέβαλε στον ΟΗΕ η Ρουμανία. Μέσα σε αυτές τις σημαντικές εξελίξεις βρέθηκε χώρος στο δελτίο για τη δήλωση του πρέσβη της Γιουγκοσλαβίας στην Κύπρο σχετικά με το αδιάπτωτο ενδιαφέρον της χώρας του και των υπολοίπων Αδεσμεύτων για τη δίκαιη επίλυση του Κυπριακού⁴².

Το ελληνικό κρατικό ραδιόφωνο συνέχισε στους επόμενους μήνες να αναφέρεται κατά τακτά διαστήματα κυρίως σε τεχνικοοικονομικά θέματα μεταξύ των δύο χωρών και να υπογραμμίζει τη σύσφιξη των διμερών σχέσεων Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας. Συγκεκριμένα, σχετικές αναφορές υπήρξαν στα δελτία της 3ης και 5ης Μαρτίου 1975 για τις εργασίες της ενάτης συνόδου της μεικτής ελληνογιουγκοσλαβικής επιτροπής για τις οδικές μεταφορές και την παραλαβή από τον ΟΣΕ νέων οχημάτων γιουγκοσλαβικής κατασκευής, όπως επίσης και στο δελτίο της 19ης Μαρτίου σχετικά με την υπογραφή του τέταρτου εμπορικού πρωτοκόλλου εμπορικών ανταλλαγών για το 1975 με αξία προσαυξημένη κατά 50%⁴³.

Την αμοιβαιότητα της επιθυμίας για σύσφιξη των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων εξέφρασε και το μήνυμα του Στρατάρχη Τίτο προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Μ. Στασινόπουλο επ' ευκαιρία της εθνικής εορτής, το οποίο μεταδόθηκε στο δελτίο του EIPT στις 24 Μαρτίου, ενώ και στα δελτία της 26ης και 30ης Απριλίου οι ανακοινώσεις της ΓΓΠΠ πληροφορούσαν το ελληνικό κοινό για τις εργασίες της υποεπιτροπής Γεωργίας ελληνογιουγκοσλαβικής συνεργασίας, οι οποίες ολοκληρώθηκαν με την υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου, το οποίο, κατά τα δελτία, θα συντελούσε στην ανάπτυξη των σχέσεων και της φιλίας των δύο λαών. Τον ίδιο άλλωστε λόγο επικαλούνταν

41. EPT, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 23ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

42. EPT, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 25ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

43. EPT, Φάκελος 85 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων EIPT 3ης και 5ης Μαρτίου, ώρα 21.30' και Φάκελος 86 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 19ης Μαρτίου, ώρα 21.30'.

και τα δελτία στις 14 και 17 Μαΐου 1975, όταν αναφέρονταν στην επίσημη πρόσκληση προς τον Υπουργό Παιδείας Π. Ζέππο από τη γιουγκοσλαβική Ακαδημία και την αναχώρησή του για το Βελιγράδι⁴⁴.

Σε αυτό το θετικό κλίμα εντάσσονταν και οι αναφορές στα δελτία της 26ης, 27ης και 28ης Μαΐου για τις συνεδριάσεις της μεικτής ελληνογιουγκοσλαβικής επιτροπής για τη διεύθυνση της οικονομικής, τεχνικής, εμπορικής και πολιτιστικής συνεργασίας, με επικεφαλής τον Υπουργό Συντονισμού Π. Παπαληγούρα και τον αναπληρωτή Υπουργό Ι. Μπούτο από την μία πλευρά και τον Ομοσπονδιακό Υπουργό Απασχολήσεως της Γιουγκοσλαβίας Πετόφσκι από την άλλη, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου⁴⁵. Παράλληλα, στις 29 του μήνα το ραδιοηλεκτρονικό δελτίο του ΕΙΡΤ γνωστοποιούσε σύσκεψη στο ΕΒΕΑ μεταξύ εκπροσώπων των αντίστοιχων επιμελητηρίων των δύο χωρών για την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών τους σχέσεων⁴⁶.

Φυσική κατάληξη όλων αυτών των διμερών επαφών δεν μπορούσε να είναι άλλη παρά η εκτενής κάλυψη της είδησης της αναχώρησης του Πρωθυπουργού για το Βελιγράδι στο δελτίο της 3ης Ιουνίου⁴⁷. Όπως αναμενόταν, κυρίαρχη είδηση στο δελτίο της 4ης Ιουνίου ήταν η ανταπόκριση του ΑΠΕ για την άφιξη Καραμανλή στο Μπλεντ και τη συνάντηση που είχε με τον Γιουγκοσλάβο ομόλογό του, ο οποίος και παρέθεσε επίσημο πρόγευμα. Ο εκφωνητής του βραδινού δελτίου ανέγνωσε το πλήρες κείμενο της προσφώνησης του οικοδεσπότη, ο οποίος, έπειτα από βραχεία αναδρομή στις σχέσεις των δύο χωρών, τόνισε πως η αποκατάσταση της ελληνικής δημοκρατίας υπό την προσωπική επίβλεψη του Κ. Καραμανλή τερμάτιζε την «... αποτελμάτωση των αμοιβαίων μας σχέσεων ...» με απτά οφέλη την υπογραφή της προξενικής σύμβασης, τη συμφωνία διέλευσης των γιουγκοσλαβικών εμπορευμάτων από τη Θεσσαλονίκη και του προγράμματος συνεργασίας στους τομείς της εκπαίδευσης και των πολιτιστικών θεμάτων. Η αίσθηση που αποκόμιζε ο ακροατής του ΕΙΡΤ στο βραδινό δελτίο της 4ης Ιουνίου ήταν πως η γιουγκοσλαβική πλευρά ήταν έτοιμη να αναπτύξει μακροπρόθεσμη συνεργασία με την Ελλάδα σε όλους τους τομείς, μέσα σε κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Επιπλέον, οι πομποί του ΕΙΡΤ αναμετέδωσαν τις πάγιες θέσεις του Βελι-

44. ΕΡΤ, Φάκελος 86 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 24ης Ματίου, ώρα 21.30', Φάκελος 88 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 26ης και 30ης Απριλίου, ώρα 21.30', Φάκελος 89 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 14ης Μαΐου, ώρα 21.30', Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 17ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

45. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975) ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 26ης, 27ης και 28ης Μαΐου, ώρα 21.30' και Κ. Καραμανλής, *Αρχείο* τ. 7, σ. 425.

46. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 29ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

47. ΕΡΤ, Φάκελος 91 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 3ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

γραδίου περί της διεθνούς ύφεσης και της υποστήριξής του για δίκαιη και ειρηνική λύση στο Μεσανατολικό και το Κυπριακό. Στην αντιφώνησή του ο Έλληνας Πρωθυπουργός, αφού αναφέρθηκε στους φιλικούς δεσμούς των δύο χωρών και τη γοργή ανάπτυξη των διμερών τους σχέσεων, ανέλυσε τη θετική προοπτική μιας πολυμερούς διαβαλκανικής συνεργασίας εφόσον «όλοι οι λαοί της Βαλκανικής, παρά τις διαφορές που τους χωρίζουν, προωθήσουν ανά ζεύγη» τη συνεργασία τους, έτσι ώστε το πλέγμα των φιλικών διμερών σχέσεων να δημιουργήσει ένα σύστημα διαβαλκανικής συνεργασίας –πρότυπο ειρηνικής συμβίωσης. Ασφαλώς, λοιπόν, δεν ήταν τυχαίο ότι η σχετική αναφορά στο δελτίο έκλεινε με την αποστροφή πως «οι συνομιλίες ... με τους Γιουγκοσλάβους ηγέτες αποβλέπουν, κυρίως, στην ανάπτυξη της διαβαλκανικής συνεργασίας»⁴⁸.

Οι εξελίξεις στις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις συνέχισαν να είναι πρώτο θέμα και στο δελτίο της 5ης Ιουνίου. Η ανταπόκριση του ΑΠΕ παρέθετε αυτούσιο το κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε μετά τη συνάντηση Καραμανλή-Τίτο. Οι ακροατές πληροφορήθηκαν ότι οι δύο χώρες επαναβεβαίωσαν την προοπτική περαιτέρω ανάπτυξης των εξαιρετών διμερών τους σχέσεων και τη σύμπτωση απόψεων σε διεθνή θέματα, συμπεριλαμβανομένων του Κυπριακού και του Μεσανατολικού. Ειδική αναφορά γινόταν στη διαβαλκανική συνεργασία, για την οποία ανακοινώθηκε ότι «πάσα βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των βαλκανικών χωρών θα συμβάλει εις την ανάπτυξιν της φιλίας και καλής γειτονίας ως και εις την διαφύλαξιν της ειρήνης, της ασφαλείας και της συνεργασίας εις την περιοχίν των Βαλκανίων και της Ευρώπης. Επιδοκιμάζοντα την μέχρι τούδε δραστηριότητα των υφισταμένων διαβαλκανικών οργανισμών, τα δύο μέρη αποφάσισαν να προωθήσουν την δημιουργίαν και την ανάπτυξιν νέων θεσμών και μορφών συνεργασίας εις τον οικονομικόν, τεχνικόν, επιστημονικόν και άλλους τομείς. Προς τον σκοπόν αυτόν, τα δύο μέρη είναι έτοιμα να συμμετάσχουν εις απάσας τας αποδεκτάς μορφάς, της πολυμερούς διαβαλκανικής συνεργασίας, αι οποίαι είναι προς το συμφέρον των βαλκανικών χωρών»⁴⁹.

Εκτός όμως από το κοινό ανακοινωθέν, οι ακροατές πληροφορήθηκαν τη στιχομυθία που είχαν στα αγγλικά Καραμανλής και Τίτο, πριν αρχίσουν τις συνομιλίες. Οι δύο ηγέτες υπενθύμισαν πως επρόκειτο για την έκτη κατά σειρά συνάντησή τους. Το δελτίο του EIPT συνέχιζε με τη δήλωση Καραμανλή για τη σημασία που έδινε στη συνεργασία των δύο χωρών και την προσωπική

48. EPT, Φάκελος 91 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 4ης Ιουνίου, ώρα 21.30' και Κ. Καραμανλής, *Αρχείο* τ. 7, σ. 426-438.

49. EPT, Φάκελος 91 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 5ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

εκτίμηση που έτρεφε προς τον Πρόεδρο Τίτο. Με τη σειρά του ο Στρατάρχης Τίτο δήλωσε ότι οι δύο γείτονες είχαν πολλά κοινά συμφέροντα και συμφωνούσαν στην ανάγκη ενίσχυσης των διμερών σχέσεων και μετατροπής των Βαλκανίων σε νήσο ειρήνης.

Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις είχαν πλέον μπει σε νέα τροχιά. Η θεαματική βελτίωση των διμερών σχέσεων γινόταν αντιληπτή ακόμη και στις λεπτομέρειες, όπως για παράδειγμα στο δελτίο της 21ης Ιουνίου. Σε αυτό, με την ευκαιρία εκλογής του Κ. Τσάτσου στο ύπατο αξίωμα, μεταδόθηκε, μέσω της ΓΓΤΠ, το συγχαρητήριο τηλεγράφημα Τίτο και δεν έγινε απλώς μνεία της αποστολής του, όπως συνέβη για άλλες χώρες. Ο Τίτο εκτός των άλλων δήλωνε πεπεισμένος «ότι ... αι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών μας θα αναπτυχθούν επιτυχώς προς το καλό του ελληνικού και του γιουγκοσλαβικού λαού ... και το συμφέρον της συνεργασίας και της ειρήνης εις την περιοχή μας και γενικώς εις τον κόσμο»⁵⁰. Τα δελτία του ΕΙΡΤ και στην περίπτωση των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων είχαν φροντίσει να μεταδώσουν εντός και εκτός της χώρας τόσο τις κυβερνητικές θέσεις όσο και τη θετική ανταπόκριση του Βελιγραδίου στην ελληνική πρωτοβουλία για σύμφιξη των διμερών σχέσεων και την έναρξη βαλκανικής πολυμερούς συνεργασίας. Η αναπαραγωγή όμως των επίσημων θέσεων σε καμία περίπτωση δεν έφτασε σε υπερβολές, αλλά κινήθηκε μέσα στο πλαίσιο της προοδευτικής επαναπροσέγγισης ενός παραδοσιακού συμμάχου στην περιοχή.

Ένας νέος προορισμός: Σόφια, Ιούλιος 1975

Βελιγράδι και Βουκουρέστι είχαν ανταποκριθεί θετικά στην επίθεση φιλίας από την Αθήνα, μιας και θεωρούσαν πως οι ελληνικές προτάσεις διευκόλυναν τους σκοπούς της εξωτερικής τους πολιτικής. Κάπως διαφορετική ήταν η περίπτωση της Σόφιας. Στις αρχές του 1975 και οι δύο κυβερνήσεις επιθυμούσαν, παρά τα διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά τους συστήματα, επικράτηση της διεθνούς ύφεσης, ανάσχεση του εξοπλιστικού ανταγωνισμού, επιτυχία κατάληξη της ΔΑΣΕ και τήρηση της διεθνούς νομιμότητας. Για την Αθήνα η προοπτική σύμφιξης των σχέσεων με τη Βουλγαρία δρούσε εν μέρει εξισορροπητικά απέναντι στον κοινό γείτονα των δύο χωρών, την Τουρκία, με την οποία η Ελλάδα είχε διαρρήξει τις σχέσεις της. Επιπλέον, η ελληνική πλευρά γνώριζε πως η Βουλγαρία αποτελούσε τον πλέον πιστό σύμμαχο της ΕΣΣΔ στην περιοχή των Βαλκανίων και πως η πρόοδος των διμερών της σχέσεων με τη Σόφια περνούσε από τη Μόσχα, όπως και ότι η επιτυχία ή μη

50. ΕΡΤ, Φάκελος 92 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 21ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

μιας ενδεχόμενης πολυμερούς βαλκανικής συνεργασίας είχε να κάνει εν πολλοίς με την στάση της Βουλγαρίας. Γι' αυτό και η ελληνική διπλωματία σκοπίμως πρόβαλε προς τη Βουλγαρία τη δυνατότητα πολυμερούς συνεργασίας όχι στο πολιτικό επίπεδο, αλλά σε τομείς όπως η οικονομία, το εμπόριο, οι μεταφορές, οι πολιτιστικές ανταλλαγές κ.λπ. Παράλληλα, διευκρίνιζε ότι τυχόν διεύρυνση της συνεργασίας αυτής και στο πολιτικό πεδίο θα γινόταν εντός του πνεύματος της ΔΑΣΕ⁵¹.

Πρώτο σημαντικό σταθμό στην προσέγγιση της Βουλγαρίας αποτέλεσε η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Δ. Μπίτσιου στη Σόφια στις 8-10 Ιανουαρίου 1975, η οποία αναγγέλθηκε στο δελτίο της 6ης Ιανουαρίου⁵². Ειδική μνεία γινόταν στη σύνοδο της μεικτής ελληνοβουλγαρικής διυπουργικής επιτροπής. Η ολοσέλιδη ανακοίνωση δεν είχε απλώς πληροφοριακό χαρακτήρα, αλλά ήθελε να τονίσει τις προοπτικές που ανοίγονταν στις διμερείς σχέσεις. Έτσι, «σύμφωνα με πληροφορίες ... επισημαίνεται ότι οι σχέσεις μας με την Βουλγαρία είναι πολύ καλές και εντάσσονται στο πλαίσιο της ελληνικής επιθυμίας για περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων με τις άλλες χώρες της Βαλκανικής». Και η είδηση συνεχιζόταν με μνημόνευση των δώδεκα συμφωνιών που είχαν υπογραφεί μεταξύ των δύο χωρών το 1964 και της κοινής τους δήλωσης για καλή γειτονία, συνεννόηση και συνεργασία. Για να διαφανεί το ήδη καλό επίπεδο των σχέσεων μνημονεύτηκε η ανταλλαγή θερμών μηνυμάτων μεταξύ των δύο χωρών μετά τις ελληνικές εκλογές του προηγούμενου Νοεμβρίου. Επιπλέον, στο κείμενο που εκφωνήθηκε τονιζόταν ότι η «Βουλγαρία τήρησε ικανοποιητική στάση στο Κυπριακό, κατά τη συζήτηση του θέματος στη γενική Συνέλευση του ΟΗΕ»⁵³.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ενώ τις επόμενες τρεις ημέρες δεν υπήρξε καμία αναφορά στην επίσκεψη Μπίτσιου, στο δελτίο της 10ης Ιανουαρίου οι ακροατές πληροφορήθηκαν την πρόσκληση του Προέδρου της Βουλγαρίας προς τον Καραμανλή. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκαν οι επαφές του Έλληνα Υπουργού κατά την εκεί παραμονή του. Πρωτίστως γινόταν αναφορά στη συνάντηση Μπίτσιου-Ζίφκοφ, η οποία διεξήχθη σε φιλικό κλίμα, σύμφωνα με τον εκφωνητή. Η εκφώνηση του δελτίου συνεχίστηκε με τα κυριότερα σημεία του κοινού ανακοινωθέντος, ενώ ανακοινώθηκε και η ταχεία έναρξη διαπραγματεύσεων για τη σύναψη μακροχρόνιας εμπορικής συμφωνίας όπως και η συνέχιση των συνομιλιών για τη σύναψη συμφωνίας αμοιβαίων τελωνειακών διευκολύνσεων και δικαστικής αρωγής. Ξεχωριστή

51. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική πολιτική στα Βαλκάνια 1974-1981...*, σ. 50-57, 82-83, 101.

52. Δ. Μπίτσιος, *Πέρα από τα σύνορα 1974-1977*, Αθήνα: Εστία, 1983², σ. 131-132.

53. ΕΡΤ, Φάκελος 81 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 6ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

μνεία γινόταν στη σημασία της ΔΑΣΕ και στην κατάσταση στα Βαλκάνια, όπου «... η ανάπτυξη των διμερών σχέσεων και της συνεργασίας των βαλκανικών κρατών είναι προς το συμφέρον όλων των βαλκανικών κρατών και θα συμβάλει στην ενίσχυση της ειρήνης και της συνεργασίας στην περιοχή αυτή και στη βελτίωση του πολιτικού κλίματος στην Ευρώπη»⁵⁴. Για το Κυπριακό και οι δύο πλευρές δήλωσαν την υποστήριξή τους προς «μια δίκαιη πολιτική ρύθμιση» με ενδοκοινοτικό διάλογο και εφαρμογή των αποφάσεων του ΟΗΕ. Στη συνέχεια, μεταδόθηκε από το ΕΙΡΤ η πρώτη σαφής ένδειξη ότι το επιχειρούμενο «άνοιγμα» της Αθήνας προς τους βόρειους γείτονές της εντασσόταν στο πνεύμα της διεθνούς ύφεσης, καθώς «αυτό το οποίο θα μπορούσε να ονομασθή ... άνοιγμα προς τα Βαλκάνια είναι εις την πραγματικότητα η συνειδητοποίησης μεταξύ όλων των βαλκανικών χωρών της ανάγκης περαιτέρω βελτιώσεως των σχέσεων των λαών της Βαλκανικής, εις εναρμόνησιν προς το γενικότερον πνεύμα της υφέσεως, το οποίον επικρατεί σήμερον εις τον κόσμον». Η είδηση ολοκληρώθηκε με την κατηγορηματική επισήμανση ότι οι δύο χώρες δεν προέβαλαν εδαφικές διεκδικήσεις στα Βαλκάνια⁵⁵.

Λίγο αργότερα οι ελληνοβουλγαρικές σχέσεις ήταν και πάλι στα πρώτα θέματα της επικαιρότητας. Συγκεκριμένα, στο δελτίο της 19ης Ιανουαρίου⁵⁶ έκτο θέμα του βραδινού ραδιοφωνικού δελτίου ειδήσεων ήταν η επίσκεψη βουλγαρικής αντιπροσωπείας για θέματα εμπορίου. Μνημονεύτηκε επίσης και η συνάντηση των Βούλγαρων αντιπροσώπων με τον Υπουργό Β. Ελλάδα στη Θεσσαλονίκη, μέσα σε φιλική ατμόσφαιρα. Η σημασία της σύσφιξης των ελληνοβουλγαρικών σχέσεων ήταν εντονότερη στο δελτίο της 20ής Ιανουαρίου με τρισέλιδο κείμενο σχετικά με την έναρξη των ελληνοβουλγαρικών εμπορικών συνομιλιών⁵⁷. Στις δύο επόμενες ημέρες, η ελληνική κρα-

54. ΕΡΤ, Φάκελος 81 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 10ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'. Η πρόσκληση Ζίφκοφ ήταν πρώτο θέμα και στο δελτίο της 11ης Ιανουαρίου (ΕΡΤ, Φάκελος 81) και συμπληρωνόταν από την πρωθυπουργική ικανοποίηση για τις επαφές Μπίτσιου στη Σόφια.

55. Η ευνοϊκή στάση της Βουλγαρίας επιβεβαιώθηκε και στο δελτίο της 16ης Φεβρουαρίου (ΕΡΤ, Φάκελος 84), όταν, μετά την αυτοανακήρυξη του τουρκοκυπριακού ομόσπονδου κράτους, μεταξύ των ανακοινώσεων που μεταδόθηκαν ήταν και περίληψη επίσημης ανακοίνωσης του Βουλγαρικού Πρακτορείου Ειδήσεων, σύμφωνα με την οποία η Σόφια αναγνώριζε ως μόνη νόμιμη κυβέρνηση αυτή του Αρχιεπισκόπου Μακάριου. Όσο για τη σημασία που έδινε η Βουλγαρία στην αποκατάσταση της ελληνικής δημοκρατίας, φάνηκε εκ νέου από τη δήλωση του Τ. Ζίφκοφ σε συνέντευξή του στην επιθεώρηση *Νεντέλνα* ότι «σημαντικός παράγοντας για τη χώρα μας είναι οι θετικές μεταβολές που έγιναν στην Ελλάδα» (ΕΡΤ, Φάκελος 85, δελτίο 15ης Μαρτίου).

56. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 19ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

57. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 20ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

τική ραδιοφωνία αναμετέδωσε λεπτομερώς τις επαφές της βουλγαρικής αντιπροσωπείας με μέλη της κυβέρνησης για τις δυνατότητες συνεργασίας στους τομείς των μεταφορών, των επικοινωνιών, της βιομηχανίας και της ενέργειας, με την ελληνική πλευρά (σε αυτό το σημείο το ΕΙΡΤ έδωσε ιδιαίτερη έμφαση) να καθιστά σαφές ότι τέτοιου είδους συνεργασίες προϋπέθεταν πολύ καλή προετοιμασία και από τις δύο πλευρές για να είναι επιτυχείς, ακριβώς επειδή γραμμή της κυβέρνησης ήταν η εποικοδομητική συνεργασία των χωρών της Βαλκανικής και βεβαιασμένες κινήσεις ίσως να είχαν αρνητικές συνέπειες⁵⁸. Τα αποτελέσματα των εμπορικών επαφών με τη Σόφια συνόψισε εύστοχα στο ραδιοτηλεοπτικό δελτίο της 23ης Ιανουαρίου ο Υπουργός Εμπορίου Ι. Μπούτος, ο οποίος επισήμαινε ότι με την «ανταλλαγή απόψεων για τις εμπορικές σχέσεις Ελλάδος και Βουλγαρίας, καθώς και την ευρύτερη οικονομική, πολιτιστική και τεχνική συνεργασία των δύο χωρών ... τόσο από βουλγαρικής όσο και από ελληνικής πλευράς διαπιστώθηκε η προθυμία για τη σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών. Βέβαια ... τα συγκεκριμένα προβλήματα θα μελετηθούν και ελπίζεται ότι τελικά θα δοθούν οι λύσεις που περισσότερο συμφέρουν τον τόπο»⁵⁹.

Και ενώ στο δελτίο της 3ης Φεβρουαρίου δεύτερο θέμα ήταν το «θερμό φιλικό μήνυμα ... Ζίφκοφ» προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό και η ευαρέσκεια της Σόφιας για την αποδοχή της πρόσκλησης επίσκεψης στη Βουλγαρία από τον Κ. Καραμανλή, οι διμερείς επαφές, σε οικονομικό κυρίως επίπεδο, συνέχισαν να αποδίδουν⁶⁰. Στις 15 Φεβρουαρίου οι δύο πλευρές συμφώνησαν στη διακίνηση εμπορευμάτων ύψους 400.000 τόνων ετησίως προς τη Βουλγαρία από το λιμάνι του Θερμαϊκού, ενώ στις 17 Φεβρουαρίου έφθασε στη Θεσσαλονίκη βουλγαρική αντιπροσωπεία για διαπραγματεύσεις στον τομέα των μεταλλευτικών προϊόντων. Επιπλέον, σχετικά εκτενής ήταν η κάλυψη στα ραδιοφωνικά δελτία του ΕΙΡΤ της επίσκεψης του αναπληρωτή Υπουργού Συντονισμού Ι. Μπούτου, το ταξίδι του οποίου στη Βουλγαρία είχε αναγγελθεί στα δελτία της 13ης και 21ης Φεβρουαρίου⁶¹. Ο Έλληνας Υπουργός

58. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 21ης και 22ας Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

59. ΕΡΤ, Φάκελος 82 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 23ης Ιανουαρίου, ώρα 21.30'.

60. ΕΡΤ, Φάκελος 83 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 3ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

61. ΕΡΤ, Φάκελος 83 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 15ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30' και ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 17ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30' και ΕΡΤ, Φάκελος 83 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 13ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30' και ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 21ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

έφθασε στη Σόφια στις 23 του μήνα και σύμφωνα με το δελτίο της 24ης Φεβρουαρίου η συνεδρίαση της διυπουργικής επιτροπής έγινε σε εξαιρετικά θερμή ατμόσφαιρα⁶². Η βουλγαρική πλευρά πρόβαλε σειρά προτάσεων για οικονομική, μεταφορική, βιομηχανική και ενεργειακή συνεργασία, τονίζοντας επιμελώς πως η επικείμενη επίσκεψη του Έλληνα Πρωθυπουργού στη Σόφια θα συντελούσε αποφασιστικά στη δημιουργία αδιατάρακτου κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο γειτόνων. Η ελληνική αντιπροσωπεία, χωρίς να απορρίπτει καμιά πρόταση περαιτέρω ανάπτυξης της συνεργασίας, δεν εκδήλωσε μαξιμαλιστικές προσδοκίες, προτιμώντας σε εκείνη τη φάση να σταθεροποιήσει την υπάρχουσα κατάσταση στις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές των δύο χωρών με την υπογραφή συμφωνιών για διατήρηση του συστήματος των διμερών ανταλλαγών, αύξηση της ποσότητας των ανταλλασσομένων προϊόντων, παροχή τελωνειακών διευκολύνσεων, συνεργασία στην αξιοποίηση των κοινών υδάτινων πόρων και ανταλλαγή ηλεκτρικής ενέργειας⁶³.

Η ελληνοβουλγαρική προσέγγιση είχε αρχίσει να παίρνει σάρκα και οστά και κυρίως, να αποκτά δυναμική. Τούτο έδειχνε να επιβεβαιώνει και η ανάγνωση στο δελτίο ειδήσεων της 26ης Μαρτίου του συγχαρητηρίου τηλεγραφήματος του Τ. Ζίφκοφ προς τον Κ. Καραμανλή με αφορμή την εθνική επέτειο⁶⁴. Παράλληλα, οι συναντήσεις επιτροπών από τις δύο χώρες συνεχίστηκαν με τις εργασίες της μεικτής ελληνοβουλγαρικής επιτροπής μορφωτικής συνεργασίας για την ανανέωση των αμοιβαίων μορφωτικών ανταλλαγών, οι οποίες είχαν διακοπεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Οι εργασίες της επιτροπής και η υπογραφή νέας μορφωτικής συμφωνίας απασχόλησαν με συντομία τα δελτία ειδήσεων μεταξύ 20 και 22 Μαρτίου⁶⁵. Σε αυτό το νέο πλαίσιο μορφωτικών επαφών πρέπει να ενταχθεί και η σύντομη είδηση της άφιξης στις 14 Μαΐου του Υπουργού Παιδείας Π. Ζέππου στη Σόφια ως προσκεκλημένου της εκεί Ακαδημίας⁶⁶. Στο τέλος Μαΐου μάλιστα, προστέθηκε και μια ακόμη διάσταση στην ελληνοβουλγαρική προσέγγιση, η θρησκευτική. Έτσι, ενώ στο δελτίο της 28ης Μαΐου πρώτο θέμα ήταν οι επαφές Καραμανλή στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ, στην Αθήνα ο Πατριάρχης Βουλγαρίας Μάξιμος ξεκινούσε επίσημη επίσκεψη με σκοπό, όπως δήλωσε, «... να γίνουν στενότερες οι σχέσεις μεταξύ των Ορθόδοξων κληρικών των

62. ΕΡΤ, Φάκελος 84 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 24ης Φεβρουαρίου, ώρα 21.30'.

63. ΕΡΤ, Φάκελος 85 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 4ης Μαρτίου, ώρα 21.30'.

64. ΕΡΤ, Φάκελος 86 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 26ης Μαρτίου, ώρα 21.30'.

65. ΕΡΤ, Φάκελος 86 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων 20ής και 22ας Μαρτίου, ώρα 21.30'.

66. ΕΡΤ Φάκελος 89 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 14ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

δύο χωρών καθώς και οι σχέσεις των δύο λαών»⁶⁷. Μάλιστα, ο Πατριάρχης Βουλγαρίας συναντήθηκε και με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, στον οποίο τόνισε ότι «οι δύο χώρες μας και οι εκκλησίες μας ... μαζί υπερασπίζονται την υπόθεση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της Κύπρου με επικεφαλής τον ανδρείο Πρόεδρο της κυρίαρχης Δημοκρατίας, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ... μαζί αγωνίζονται για την ειρήνη στην Εγγύς Ανατολή, για την κατανόηση και συνεργασία στα Βαλκάνια, για την ασφάλεια στην Ευρώπη ...»⁶⁸.

Ο επόμενος κρίκος στις ολοένα βελτιούμενες διμερείς επαφές σχετιζόταν με την τηλεπικοινωνιακή σύνδεση των δύο χωρών. Η επίσκεψη του Υπουργού Μεταφορών και Επικοινωνιών Γ. Βογιατζή στη Βουλγαρία ως επίσημος προσκεκλημένος του Βούλγαρου ομολόγου του στα εγκαίνια μεγάλου ραδιοτηλεοπτικού έργου καλύφθηκε στα δελτία της 9ης και 10ης Ιουνίου, ενώ στα δελτία της 10ης και 11ης Ιουνίου σημειώθηκε ιδιαίτερα ότι ο Έλληνας Υπουργός είχε συνάντηση με τον Πρόεδρο Ζίφκοφ, ο οποίος δήλωσε μεταξύ άλλων ότι η κυβέρνηση και ο λαός του ανέμεναν με μεγάλη χαρά να υποδεχθούν τον Έλληνα Πρωθυπουργό⁶⁹.

Οι ελληνοβουλγαρικές επαφές κορυφώθηκαν με την επίσκεψη Καραμανλή στη Σόφια. Η αναγγελία του ταξιδιού στη Βουλγαρία ήταν πρώτο θέμα στα ραδιοτηλεοπτικά δελτία της 28ης Ιουνίου⁷⁰. Συγκεκριμένα, επισημάνθηκε η βουλγαρική θέση πως η επίσκεψη Καραμανλή στη Σόφια «... ολοκληρώνει τον κύκλο των επισκέψεων του στις Βαλκανικές χώρες». Και το δελτίο συνέχιζε σημειώνοντας την «επιθυμία της Ελλάδος να προωθήσει τις σχέσεις της με τις Βαλκανικές χώρες, ώστε βαθμιαία να γίνουν τα Βαλκάνια περιοχή μόνιμης ειρήνης. Με την επίσκεψη στη Σόφια θα επαναβεβαιωθεί η ελληνική θέση προς την κατεύθυνση αυτή και θα δοθεί η ευκαιρία στα δύο μέρη να ανταλλάξουν απόψεις για διεθνή θέματα αλλά και για θέματα που ενδιαφέρουν την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Στα θέματα αυτά θα υπογραμμιστή η θέληση των δύο χωρών για συνεργασία».

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 2 Ιουλίου, το δελτίο ξεκινούσε με την εγκάρδια υποδοχή του Κ. Καραμανλή στο αεροδρόμιο της Σόφιας⁷¹. Αφού μεταδόθηκαν οι δηλώσεις των δύο ηγετών κατά την πρώτη τους συνάντηση, το δελτίο του ΕΙΡΤ συνέχισε με την παράθεση των ομιλιών τους κατά το επίσημο δείπνο. Σε αυτές και οι δύο ηγέτες εξήραν το επίπεδο των διμερών

67. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 28ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

68. ΕΡΤ, Φάκελος 90 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 30ης Μαΐου, ώρα 21.30'.

69. ΕΡΤ, Φάκελος 91 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 9ης, 10ης και 11ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

70. ΕΡΤ, Φάκελος 92 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 28ης Ιουνίου, ώρα 21.30'.

71. ΕΡΤ, Φάκελος 93 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 2ας Ιουλίου, ώρα 21.30'.

σχέσεων και τις προοπτικές βελτίωσής τους με τον Πρόεδρο Ζίφκοφ να σημειώνει μεταξύ των άλλων πως «... από την κατάσταση των σχέσεων των δύο χωρών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η παγίωση της ειρήνης και της ασφάλειας στα Βαλκάνια ... αναπτύσσοντας τις σχέσεις μας με όλα τα βαλκανικά κράτη συμβάλλουμε στην εδραίωση της εμπιστοσύνης και της συνεργασίας στα Βαλκάνια και στη μείωση της εντάσεως στην περιοχή μας και στην Ευρώπη». Ο εκφωνητής του ΕΙΡΤ συνέχισε με την αντιφώνηση του Έλληνα Πρωθυπουργού, ο οποίος έθεσε τις διμερείς σχέσεις σε ευρύτερο πλαίσιο, τονίζοντας ότι «η Βαλκανική αποτελεί απεικόνιση του σημερινού κόσμου ... Αν συνεπώς με την ανάπτυξη και τη δραστηριοποίηση των διμερών σχέσεων των Βαλκανικών λαών, φθάσαμε ουσιαστικά σε ένα πολυμερές πλέγμα αρμονικής και εποικοδομητικής συνεργασίας, θα έχουμε επιτύχει να καταστήσουμε τη Βαλκανική πρότυπο για ολόκληρη τη διεθνή κοινωνία ...». Και αφού εξήρε τη στάση της Βουλγαρίας στο Κυπριακό, ο Έλληνας Πρωθυπουργός ολοκλήρωσε με τη διαπίστωση πως «η ελληνοβουλγαρική συνεργασία είναι αναγκαία για την προαγωγή των συμφερόντων των δύο λαών μας και κατ' επέκταση των λαών ολοκλήρου της Βαλκανικής».

Οι θερμότερες λαϊκές εκδηλώσεις, σύμφωνα με την ανταπόκριση του ΑΠΕ στο δελτίο της 3ης Ιουλίου, συνεχίστηκαν και κατά τη δεύτερη ημέρα της επίσκεψης, η οποία σηματοδοτούσε «νέα εποχή στις ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις, με ευρύτερες προεκτάσεις που δεν περιορίζονται μόνο στα Βαλκάνια ... Ο κ. Καραμανλής δεν απέκρυπτε την ιδιαίτερη ικανοποίησή του από την εγκαρδιότητα των εκδηλώσεων και από την ανταπόκριση που βρήκε στις συνομιλίες του»⁷². Το δελτίο έδωσε έμφαση στην εγκάρδια υποδοχή του Κ. Καραμανλή από τον βουλγαρικό λαό. Το γεγονός αυτό εκλαμβάνονταν ως επιβεβαίωση ότι και ο βουλγαρικός λαός και όχι μόνο η ηγεσία του είχε διαγράψει την παλαιά εχθρότητα και δυσπιστία. Ειδική μνεία γινόταν για τη διαπίστωση πλήρους σύμπτωσης απόψεων των δύο πλευρών επί του «ανύπαρκτου Μακεδονικού ζητήματος». Υπήρχε μάλιστα και το σχόλιο ότι διπλωματικοί παρατηρητές συνέκριναν την αποκατάσταση των φιλικών σχέσεων Ελλάδας-Βουλγαρίας με τη γαλλογερμανική συνεννόηση μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανταπόκριση από τη Σόφια συνέχιζε επισημαίνοντας την κατανόηση της βουλγαρικής πλευράς στην ελληνική προσπάθεια για την επίτευξη προωθημένης διαβαλκανικής συνεργασίας, ενώ σημειωνόταν ότι οι τρόποι για την πραγματοποίησή της απασχόλησαν ιδιαίτερα τις δύο πλευρές. Επίσης, γινόταν λόγος για την από κοινού ζωνηρή διάθεση για την ταχεία ανάπτυξη των διμερών σχέσεων σε όλους τους τομείς και τη σύναψη νέων

72. ΕΡΤ, Φάκελος 93 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 3ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

συμφωνιών στους τομείς μεταφορών, τηλεπικοινωνιών, υδροοικονομίας και πολιτισμού. Για να γίνει μάλιστα πλήρως κατανοητή η εγκαρδιότητα της ατμόσφαιρας, στο δελτίο έγινε αναφορά στο ιδιαίτερο καλλιτεχνικό πρόγραμμα που παρουσιάστηκε μετά το επίσημο γεύμα και με την πληροφορία ότι οι Ζίφκοφ και Καραμανλής έσυραν στο τέλος λαϊκούς χορούς. Για τον ίδιο προφανώς λόγο σχολιαζόταν για μια ακόμη φορά η ευρεία δημοσιότητα που έδωσε ο βουλγαρικός Τύπος στην επίσκεψη και οι θερμότερες λαϊκές εκδηλώσεις και τιμές που επιφυλάχτηκαν στον Έλληνα Πρωθυπουργό από τη βουλγαρική ηγεσία.

Η επίσκεψη Καραμανλή στη Βουλγαρία έληξε στις 4 Ιουλίου, αφού προηγήθηκε και νέα συνάντηση των δύο ηγετών, η οποία όμως δεν μνημονεύτηκε, καθώς στο δελτίο κυριαρχούσε η κυβερνητική ανακοίνωση από τη ΓΓΠΠ, η οποία περιείχε εκτενή αποσπάσματα του κοινού ανακοινωθέντος των δύο πλευρών. Έτσι όμως, στους ραδιοφωνικούς δέκτες δεν ακούστηκε η βουλγαρική θέση περί μη ώριμων προϋποθέσεων για πολυμερή βαλκανική συνεργασία, προτού επιλυθούν οι σοβαρές διαφορές μεταξύ των βαλκανικών κρατών⁷³. Αντίθετα, το ΕΙΡΤ, μεταδίδοντας αυτούσιο το κοινό ανακοινωθέν, έδωσε έμφαση στην εγκάρδια ατμόσφαιρα των συνομιλιών και στην κοινή διαπίστωση ότι οι διμερείς σχέσεις «αποτελούν ουσιώδη παράγοντα διά την παγίωσιν της ειρήνης και της ασφαλείας εις την Βαλκανικήν Χερσόνησον και διά την βελτίωσιν του πολιτικού της κλίματος εν Ευρώπη ...». Όσο για τη διαβαλκανική συνεργασία, το ΕΙΡΤ μετέδωσε ότι «... τα δύο μέρη ετάχθησαν υπέρ των διαβαλκανικών δραστηριοτήτων εις τους τομείς της ιατρικής, των μαθηματικών, του αθλητισμού, του τουρισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς εις τους τομείς της οικονομίας, των μεταφορών και της ενέργειας», θεωρώντας όμως προηγουμένως απαραίτητη τη συμφωνία όλων των βαλκανικών χωρών.

Η επίσκεψη Καραμανλή στη Σόφια αποτέλεσε τον τελευταίο βαλκανικό σταθμό του Έλληνα Πρωθυπουργού πριν από το Ελσίνκι αλλά και τον κρισιμότερο. Η ελληνική πλευρά κατανοούσε πως βαλκανική πολυμερής συνεργασία με απύουσα τη Βουλγαρία δεν θα είχε αντικείμενο. Γι' αυτό και προσπάθησε να ισορροπήσει όσο το δυνατό καλύτερα μεταξύ της ανάπτυξης των διμερών σχέσεων και της προβολής του σχεδίου της για πολυμερή βαλκανική συνεργασία, παρά τις επιμέρους ενστάσεις της Σόφιας, η οποία έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα στις διμερείς σχέσεις. Το κλίμα αυτό πέρασε και στα ερτζιανά, καθώς τα δελτία του ΕΙΡΤ πρόβαλλαν τις πυκνές διμερείς επαφές και τη βελτίωσή τους, αλλά δεν παρέλειπαν να αναφέρονται και στις

73. ΕΡΤ, Φάκελος 93 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 4ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

προσεκτικές προτάσεις πολυμερούς συνεργασίας της Αθήνας προς τη Σόφια.

Το Ελσίνκι στα δελτία του ΕΙΡΤ, καλοκαίρι 1975

Όπως φάνηκε, τα δελτία ειδήσεων του ΕΙΡΤ κατά το πρώτο εξάμηνο του 1975 φρόντισαν να μεταδώσουν κάθε βήμα, μικρό η μεγάλο, που έκανε η ελληνική διπλωματία κατά τη διάρκεια της επίθεσης φιλίας που εξαπέλυσε προς τους βόρειους γείτονές της, οι οποίοι σχεδόν στο σύνολό τους αντέδρασαν θετικά⁷⁴. Η προσέγγιση της Ρουμανίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας είχε στεφθεί με επιτυχία και εντασσόταν στην ευρύτερη προσπάθεια «... να ενισχυθεί το κύρος της Ελλάδος μετά την πλήρη απομόνωση της χώρας κατά την επταετιάν αλλά και να δημιουργηθούν τα ερείσματα για την εθνική μας ασφάλεια και την οικονομική μας ανάπτυξη ... γεγονός που παίρνει ιδιαίτερη σημασία ... σε μία εποχή που υπάρχει ένταση στις σχέσεις της Ελλάδος με την Τουρκία ...». Ήταν τα λόγια του Καραμανλή προς τα μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας της Νέας Δημοκρατίας στην αίθουσα της Γερουσίας, τα οποία μεταδόθηκαν κατά το ραδιοτηλεοπτικό δελτίο της 11ης Ιουλίου⁷⁵.

Τα μηνύματα από Βουκουρέστι, Βελιγράδι και Σόφια ενθάρρυναν τον Κ. Καραμανλή να προωθήσει τις ευρύτερες σχέσεις του για τα Βαλκάνια στο Ελσίνκι στο πλαίσιο της ΔΑΣΕ, στην οποία η ελληνική κυβέρνηση έδινε μεγάλη σημασία. Ενδεικτικό είναι ότι ήδη στα ραδιοφωνικά δελτία της 12ης Ιουλίου η πρώτη είδηση επισήμανε ότι «από αρμόδια πηγή επιβεβαιώθηκε ότι ο Πρωθυπουργός ... θα πάη στο Ελσίνκι για να λάβη μέρος στην Πανευρωπαϊκή Διάσκεψη Ασφαλείας και Συνεργασίας σε επίπεδο κορυφής, η οποία είναι πιθανό να γίνη στις 30 Ιουλίου»⁷⁶. Η τακτική των διαρροών «... από καλά πληροφορημένες πηγές ...» συνεχίστηκε και στο δελτίο της 19ης Ιουλίου, στο οποίο ανακοινώθηκε «... ότι κατά την παραμονή του Πρωθυπου-

74. Ο συστηματικός απομονωτισμός της Αλβανίας σε συνδυασμό με το βορειοπειρωτικό ζήτημα, καθιστούσε εξαιρετικά δυσχερή τη συνεργασία μεταξύ δύο χωρών που είχαν αποκαταστήσει τις διπλωματικές τους επαφές μόλις τον Μάιο του 1971, διατηρώντας ελάχιστες διακρατικές συνεργασίες. Οι αναφορές στα ελληνικά δελτία ειδήσεων είναι μόλις τρεις. Συγκεκριμένα, στο δελτίο της 13ης Φεβρουαρίου (ΕΡΤ, Φάκελος 83) ο Πρέσβης της Αλβανίας ζήτησε παράταση του διμερούς εμπορικού πρωτοκόλλου, για το οποίο ανακοινώθηκε στο δελτίο της 18ης Απριλίου (ΕΡΤ, Φάκελος 88) ότι το φθινόπωρο θα υπογραφόταν νέο πρωτόκολλο εμπορικών ανταλλαγών. Τέλος, στο δελτίο της 27ης Μαρτίου (ΕΡΤ, Φάκελος 86) υπήρξε αναφορά στο άρθρο της αλβανικής κυβερνητικής εφημερίδας *Τασκίμη* για την εθνική εορτή της Ελλάδας, στο οποίο τονιζόταν ότι «ο ελληνικός λαός ... ποτέ δεν έπαθε και ουδέποτε θα πάθη κακό από την Αλβανία ...».

75. ΕΡΤ, Φάκελος 93 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 11ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

76. ΕΡΤ, Φάκελος 93 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 12ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

γού κ. Καραμανλή στο Ελσίνκι, θα πραγματοποιηθούν επαφές με όσο το δυνατό ευρύτερο κύκλο ξένων ηγετών ...». Στο ίδιο δελτίο μεταδόθηκε και η έμμεση διάφευση σε δημοσιεύματα του διεθνούς Τύπου σχετικά με την ελληνική βαλκανική πολιτική: «Αρμόδιοι παρατηρητές, αναφερόμενοι σε δημοσιεύματα ξένων εφημερίδων, τόνιζαν ότι η Ελληνική Κυβέρνηση ούτε επιχείρησε να κάνει οποιαδήποτε διάκριση στις φιλικές της σχέσεις με τις Βαλκανικές χώρες ούτε άφησε ποτέ να εννοηθεί ότι κάποιος από τους βαλκανικούς μας φίλους είναι καλύτερος από τους άλλους. Άλλωστε, κατέληγαν οι ίδιοι παρατηρητές, στη διαπίστωση αυτή οδηγούν και τα πρόσφατα ταξίδια του Πρωθυπουργού κυρίου Καραμανλή και η επιμονή με την οποία υποστηρίζεται από την ελληνική κυβέρνηση η ανάπτυξη πολυμερούς συνεργασίας στα Βαλκάνια»⁷⁷. Η παραπάνω δήλωση αποτελεί κλασική περίπτωση για την αξιοποίηση του ραδιοφώνου ως οργάνου άσκησης κρατικής πολιτικής, καθώς μια δήλωση σε ένα ραδιοφωνικό δελτίο σημαίνει επιδίωξη συγκράτησης του θέματος σε χαμηλούς τόνους, δίχως όμως η δήλωση να παύει να είναι επίσημη και να εκφράζει την κυβερνητική πολιτική.

Για την ελληνική διπλωματία το επιστέγασμα των προσπαθειών της στη Βαλκανική αλλά και στην ευρύτερη διπλωματική κοινότητα ήταν η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Τριανταπέντε ηγέτες από όλη την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και τον Καναδά συγκεντρώθηκαν στο Ελσίνκι για να υπογράψουν την Τελική Πράξη, η οποία αποσκοπούσε να επιβεβαιώσει την ισχύ σημαντικών αρχών της διεθνούς κοινωνίας με σημαντικότερες την κυρίαρχη ισότητα των κρατών, αποφυγή χρήσης ή απειλής βίας, αποφυγή ανάμειξης στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών, το απαραβίαστο των συνόρων, προστασία των μειονοτήτων, σε συνδυασμό με μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών και συνεργασία τους στα πεδία της οικονομίας και της επιστήμης και του πολιτισμού.

Η σημασία της συμμετοχής της ελληνικής αντιπροσωπείας ήταν έκδηλη ακόμα και στην ανακοίνωση της ΓΓΤΠ στο δελτίο της 25ης Ιουλίου για την επικείμενη αναχώρηση της ελληνικής αντιπροσωπείας. Στην ανακοίνωση υπήρχε ειδική μνεία ότι ενώ η ώρα αναχώρησης είχε προγραμματιστεί για τις 16.30', μετατοπίστηκε κατά μία ώρα αργότερα για να μπορέσει ο Πρόεδρος της Φιλανδίας, ύστερα από δική του επιθυμία, να υποδεχτεί τον Κ. Καραμανλή στο αεροδρόμιο του Ελσίνκι αυτοπροσώπως. Η κυβερνητική ανακοίνωση συμπληρωνόταν με το πρόγραμμα των ιδιαίτερων συνομιλιών που θα είχε ο Έλληνας Πρωθυπουργός. Η ΓΓΤΠ επιβεβαίωνε ότι θα υπήρχαν συναντήσεις με τους Προέδρους των ΗΠΑ, Γαλλίας, Γιουγκοσλαβίας, Βουλγα-

77. EPT, Φάκελος 94 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 19ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

ρίας και Ρουμανίας, όπως και με τους Πρωθυπουργούς της Μ. Βρετανίας, Ιταλίας και Καναδά και με τον Καγκελάριο της Δυτικής Γερμανίας. Επίσης, η ανακοίνωση άφηνε ανοικτό το ενδεχόμενο συνάντησης Καραμανλή-Μπρέζνιεφ, ενώ τονίζοταν ότι οι πρώτες συναντήσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού θα ήταν με τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ και με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Με τον τελευταίο μάλιστα θα εξέταζαν από κοινού τις εξελίξεις και τις προοπτικές του Κυπριακού, όταν αυτός, διερχόμενος για τη φιλανδρική πρωτεύουσα, θα στάθμευε για λίγο στο Ελληνικό στις 28 Ιουλίου⁷⁸. Η σχετική ειδησεογραφία συντηρήθηκε και στα δελτία της 27ης και 29ης Ιουλίου⁷⁹.

Η ομιλία Καραμανλή κατά την εναρκτήρια συνεδρίαση της διάσκεψης αναγνώσθηκε ολόκληρη στο δελτίο της 30ής Ιουλίου⁸⁰. Ιδιαίτερη αναφορά υπήρξε και στη συνάντηση Καραμανλή-Φορντ, με κύριο θέμα το Κυπριακό και το Μεσανατολικό. Περισσότερες πληροφορίες για τη «φιλική και εμπειροστατωμένη» συζήτηση δεν δόθηκαν, εκτός της αμερικανικής επιθυμίας για αποτελμάτωση των διαπραγματεύσεων στην Κύπρο και βελτίωσης των ελληνοαμερικανικών σχέσεων. Σχεδόν ολόκληρο το δελτίο ήταν αφιερωμένο στο Ελσίνκι. Έτσι, στη συνέχεια μεταδόθηκε πως στις ανταποκρίσεις των μεγάλων ειδησεογραφικών πρακτορείων υπογραμμίζοταν ότι ένα από τα βασικά θέματα των ομιλητών ήταν το Κυπριακό. Κατόπιν, γινόταν λόγος για τις συναντήσεις του Καραμανλή στο περιθώριο της διάσκεψης με τον Γ.Γ. του ΟΗΕ Κουρτ Βαλντχάιμ και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Το δελτίο ειδήσεων δεν παρέλειπε να υπογραμμίσει ότι «ενώ η τουρκική αντιπροσωπεία καθόταν σχεδόν απομονωμένη ... ο Έλλην Πρωθυπουργός αντήλλαξε εγκάρδιους χαιρετισμούς με τον Πρόεδρο Ζισκάφ Ντ' Εσταίν, τον Βούλγαρο ηγέτη κ. Ζίφκοφ, τον Πρόεδρο Τσαουσέσκου της Ρουμανίας, τον Βρετανό Πρωθυπουργό κ. Ουίλσον, τους Υπουργούς Εξωτερικών Κάλλαχαν της Βρετανίας και Σωβανιάργκ της Γαλλίας και άλλους επισήμους ... Το απόγευμα επίσης ο κ. Καραμανλής είχε συνάντηση με τον Ισπανό Πρωθυπουργό κ. Ναβάρο και τον Ιταλό ... κ. Μόρο». Και η ενότητα των εξελίξεων στο Ελσίνκι έκλεινε με τις βασικές γραμμές των ομιλιών που εκφώνησαν οι ξένοι ηγέτες κατά την ημέρα εκείνη στη διάσκεψη⁸¹.

Το δελτίο της 31ης Ιουλίου πληροφορούσε τους ακροατές ότι οι επαφές Καραμανλή συνεχίστηκαν με σύντομες συνομιλίες που είχε με τους Πρω-

78. ΕΡΤ, Φάκελος 94 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 25ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

79. ΕΡΤ, Φάκελος 94 (1975), ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων ΕΙΡΤ 27ης και 29ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

80. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 485-488.

81. ΕΡΤ, Φάκελος 94 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 30ής Ιουλίου, ώρα 21.30'.

θυπουργούς του Καναδά και της Σουηδίας κατά το γεύμα που παρέθεσε ο Φιλανδός ομόλογός τους. Μεγαλύτερη έκταση δόθηκε στην κατ' ιδίαν συνάντηση με τον Πρόεδρο της Βουλγαρίας. Οι δύο άνδρες μετά τη συνάντησή τους δήλωσαν προς τα τηλεοπτικά δίκτυα των χωρών τους ότι εκτός της διαπίστωσης για το πόσο γόνιμη υπήρξε η πρόσφατη επίσκεψη Καραμανλή στη Βουλγαρία, κατέστησαν από κοινού σαφές ότι η εδραίωση της συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών αποτελούσε «παράδειγμα ουσιαστικής και ειλικρινούς εφαρμογής των αρχών που συζητιούνται στο Ελσίνκι»⁸².

Η διάσκεψη στο Ελσίνκι ολοκληρώθηκε την 1η Αυγούστου με την υπογραφή της Τελικής Πράξης. Η ανταπόκριση του ΑΠΕ στο δελτίο ειδήσεων περιλάμβανε επίσης τις νέες συνομιλίες Καραμανλή με τον Πρόεδρο της Γαλλίας, τον Καγκελάριο της Δ. Γερμανίας και τον Πρωθυπουργό του Καναδά, κατά τις οποίες προωθήθηκαν επιτυχώς οι ελληνικές θέσεις στο Κυπριακό, την ένταξη στην ΕΟΚ και την ανάπτυξη της διαβαλκανικής συνεργασίας. Για το τελευταίο ζήτημα, αναφερόταν ότι η ανταπόκριση των Τίτο, Ζίφκοφ και Τσαουσέσκου στην ιδέα για την προώθηση της πολυμερούς διαβαλκανικής συνεργασίας ήταν θετική. Άλλωστε, το δελτίο τόνιζε ρητά ότι «η υπογραφή της τελικής πράξεως της διασκέψεως αποτέλεσε το πλαίσιο στο οποίο κινήθηκε ο Έλληνας Πρωθυπουργός επισημαίνοντας στους συνομιλητές του ότι τα Βαλκάνια πρέπει να αποτελέσουν το παράδειγμα έμπρακτης εφαρμογής των αρχών αυτών»⁸³.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι θετικές σε διμερές επίπεδο εξελίξεις που είχαν ενθαρρύνει τον Κ. Καραμανλή να προωθήσει τις ευρύτερες σχέσεις του για τα Βαλκάνια στο πλαίσιο της ΔΑΣΕ έφεραν καρπούς. Η βολιδοσκοπηση των τριών ηγετών και ρύθμιση των τελευταίων παραμέτρων επέτρεψαν και την επίσημη διατύπωση της ελληνικής πρότασης για σύγκληση Διαβαλκανικής Διάσκεψης σε επίπεδο Υφυπουργών Συντονισμού, της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης, εφόσον η ίδια το επιθυμούσε. Τσαουσέσκου και Τίτο αποδέχτηκαν αμέσως την πρόταση, ενώ ο Βούλγαρος Πρόεδρος κατέδειξε αρχικά επιφυλακτικότητα, δίχως όμως να αποκλείσει τη συμμετοχή της χώρας του από μία πιθανή διάσκεψη⁸⁴.

Το δελτίο ειδήσεων στις δύο του μήνα είχε φυσικά πρώτο θέμα την επιστροφή της ελληνικής αντιπροσωπείας από το Ελσίνκι. Αναφερόμενος στη διαβαλκανική συνεργασία ο Κ. Καραμανλής «ανήγγειλε ότι οι ηγέτες της

82. EPT, Φάκελος 94 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 31ης Ιουλίου, ώρα 21.30'.

83. EPT, Φάκελος 95 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων EIPT 1ης Αυγούστου, ώρα 21.30'.

84. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 483, 492-493 και Δ. Μπίτσιος, *Πέρα από τα σύνορα 1974-1977*, σ. 133.

Βουλγαρίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Ρουμανίας δέχτηκαν πρότασή του να γίνη το φθινόπωρο συνάντηση αντιπροσώπων των τεσσάρων χωρών σε επίπεδο Υφυπουργών, οι οποίοι θα μελετήσουν και θα εισηγηθούν τους τομείς, όπου είναι δυνατό να αναπτυχθή η πολυμερής συνεργασία. Αυτό θα αποτελέσει έμπρακτη εφαρμογή της τελικής πράξης που υπογράφηκε στο Ελσίνκι»⁸⁵.

Η ιδέα της διαβαλκανικής συνεργασίας έπαιρνε πλέον συγκεκριμένη μορφή. Στο δελτίο της 20ής Αυγούστου⁸⁶ έγκυρες πηγές πληροφορούσαν ότι οι ηγέτες της Αλβανίας, της Βουλγαρίας, της Γιουγκοσλαβίας, της Ρουμανίας και της Τουρκίας παρέλαβαν επιστολές με την πρόταση Καραμανλή για συνάντηση των Υφυπουργών Προγραμματισμού των βαλκανικών χωρών με σκοπό την εξέταση των δυνατοτήτων πολυμερούς συνεργασίας σε θέματα οικονομίας, μεταφορών, ενέργειας και πολιτισμού, τομείς δηλαδή που, όπως σημείωναν οι επιστολές, προβλέπονταν από την Τελική Πράξη του Ελσίνκι για τη συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών. Στο δελτίο τονιζόταν πως με την ελληνική πρωτοβουλία «... επιδιώκεται να δώσει πρώτη η Βαλκανική –την οποία στο παρελθόν θεωρούσαν μόνιμη εστία αναταραχών– το παράδειγμα της εφαρμογής στην πράξη του πνεύματος της συνεργασίας που καθιερώθηκε με την πρόσφατη συμφωνία στο Ελσίνκι ... Ελπίζεται, έτσι, ότι στο άμεσο μέλλον οι λαοί των Βαλκανίων θα μπορέσουν να απολαύσουν τα αγαθά της οικονομικής και τεχνικής συνεργασίας και ότι αργότερα θα δημιουργηθή το κατάλληλο κλίμα που θα επιτρέψει ακόμα πιο τολμηρές και μόνιμες μορφές πολυμερούς συνεργασίας ... Το γεγονός ότι ο Έλληνα Πρωθυπουργός προχωρεί ήδη σε συγκεκριμένα μέτρα για την πραγματοποίηση της βαλκανικής πολιτικής του, θεωρείται από διπλωματικούς κύκλους ένδειξη ότι ο κ. Καραμανλής πέτυχε να ξεπεραστούν οι επιφυλάξεις που φαίνεται ότι είχαν διατυπωθή αρχικά, για τις δυνατότητες να προωθηθή η βαλκανική συνεργασία στους τομείς αυτούς»⁸⁷.

Συμπεράσματα

Το καλοκαίρι του 1975 τίποτε δεν θύμιζε την εικόνα που είχε η διεθνής θέση της Ελλάδας έναν χρόνο νωρίτερα. Από τη διεθνή απομόνωση των Συνταγματαρχών και την κυπριακή τραγωδία, η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και η κυβέρνηση Καραμανλή μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου κατάφεραν να

85. ΕΡΤ, Φάκελος 95 (1975), ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 2ας Αυγούστου, ώρα 21.30'.

86. ΕΡΤ, Φάκελος 96, ραδιοφωνικό δελτίο ειδήσεων ΕΙΡΤ 20ής Αυγούστου, ώρα 21.30'.

87. Κ. Καραμανλής, *Αρχείο*, τ. 7, σ. 499.

επαναφέρουν τη χώρα στο προσκήνιο της διεθνούς κοινότητας. Μεγάλη έμφαση δόθηκε στην αναθέρμανση και την εμπάθυνση των σχέσεων της Ελλάδας με τους βόρειους γείτονές της. Μάλιστα, η στόχευση ήταν ευρύτερη και περιλάμβανε την οικοδόμηση πολυμερούς συνεργασίας στα Βαλκάνια.

Αρωγός στην προσπάθεια να γίνει κατανοητή η κυβερνητική πολιτική στη βαλκανική χερσόνησο, τόσο στην ελληνική κοινή γνώμη όσο και στους ξένους ενδιαφερόμενους, υπήρξε μεταξύ άλλων και το ΕΙΡΤ. Το κρατικό μέσο ραδιοφωνίας και τηλεόρασης διαχρονικά αποτελούσε βραχίονα προβολής-επίστευσε και προπαγάνδας-για τις θέσεις και τα έργα της εκάστοτε κυβέρνησης. Στο ΕΙΡΤ του 1975 μπορεί να μην επικρατούσε το ζοφερό κλίμα και η λογοκρισία της δικτατορίας, δεν έπαυε όμως να ασκείται άμεσος κυβερνητικός έλεγχος για ο,τιδήποτε μετέδιδε, με αποτέλεσμα οι δημοσιογράφοι να κινούνται σε αυστηρά προκαθορισμένα όρια.

Τα ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων του ΕΙΡΤ, λοιπόν, σε μεγάλο βαθμό μετέδιδαν όχι μόνο τις ειδήσεις αλλά και το κλίμα, τη διάθεση και τις επιδιώξεις της εξωτερικής πολιτικής και στα Βαλκάνια. Επομένως, ήταν αναμενόμενο στα δελτία του ΕΙΡΤ από τον Ιανουάριο έως το καλοκαίρι του 1975 να καθρεπτιστεί η πολιτική των «ανοικτών χαρτιών» προς τη Ρουμανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία. Η ελληνική πλευρά δεν έκρυψε ούτε από τις ενδιαφερόμενες γειτονικές χώρες αλλά ούτε και από την ελληνική κοινή γνώμη τις βαλκανικές της επιδιώξεις, χωρίς διαχωρισμούς και μυστικές συμφωνίες αλλά με συνολική προσέγγιση για τον χώρο της Βαλκανικής.

Επειδή ακριβώς η ελληνική διπλωματία είχε θέσει εξαρχής ως στόχο τη διαβαλκανική συνεργασία, στα ραδιοφωνικά δελτία ειδήσεων κάθε σχετική αφορμή αξιοποιούνταν προς την κατεύθυνση αυτή, ειδικά μάλιστα αν η άλλη πλευρά αντιδρούσε θετικά σε αυτό το ενδεχόμενο. Αλλά οι υπεύθυνοι σύνταξης των δελτίων φρόντιζαν οι αναφορές στη βαλκανική πολυμερή συνεργασία να μην είναι υπέρμετρα τονισμένες, αν δεν ανταποκρίνονταν σε απτά θετικά βήματα. Γι' αυτό, το περιεχόμενο και κυρίως το ύφος με το οποίο συντάσσονταν οι ειδήσεις για τις βαλκανικές χώρες, ακόμη και όταν αφορούσαν αποκλειστικά τις διμερείς σχέσεις, είχε την κλασική, στερεότυπη, διπλωματική εκφορά του ραδιοφωνικού λόγου. Η αποφυγή χρήσης διθυραμβικών τόνων και εθνικών εξάρσεων πιθανόν να σχετίζεται και με την αποφυγή δυσάρεστων συνειρμών με τις ραδιοφωνικές πρακτικές της χούντας, η οποία πρόβαλλε σχεδόν κάθε είδηση, εσωτερική και εξωτερική, με τρόπο υπερβολικό και συχνά αντεστραμμένο.

Επιπλέον, οι υπεύθυνοι του ραδιοφώνου του ΕΙΡΤ φαίνεται να προτίμησαν αντί της υπερβολής τη συχνότητα. Με άλλα λόγια, αντί ο ακροατής να βομβαρδιστεί με ενθουσιώδεις αναφορές, προκρίθηκε να γίνονται συχνές, όχι

απαραίτητα εκτενείς, αναφορές στις επαφές που υπήρχαν με τις χώρες αυτές ακόμη και σε επίπεδο τεχνικών επιτροπών. Δεν πρέπει άλλωστε να λησμονείται ότι ένα τμήμα του πληθυσμού χρειαζόταν να εξοικειωθεί με την ιδέα ότι η Ελλάδα είχε πλέον ουσιαστικές επαφές με τις χώρες αυτές, ενώ ένα άλλο κομμάτι του πληθυσμού έπρεπε να πειστεί για την ειλικρίνεια της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Οι μόνες ίσως περιπτώσεις που στα δελτία του ΕΙΡΤ υπήρχε μεγάλη έμφαση στις διμερείς επαφές με τους βόρειους γείτονες ήταν κατά τις συναντήσεις κορυφής με τις ηγεσίες των χωρών αυτών. Αυτό βέβαια ήταν αναμενόμενο, καθώς οι επισκέψεις στις βαλκανικές πρωτεύουσες αποτελούσαν τις κορυφώσεις της ελληνικής επίθεσης φιλίας στις αντίστοιχες χώρες. Από την άλλη όμως δεν έπαυαν να αποτελούν μια χρυσή ευκαιρία ενίσχυσης του προφίλ του Πρωθυπουργού, ο οποίος παρουσιαζόταν να έχει την ίδια άνεση να συναντά όχι μόνο δυτικούς ηγέτες αλλά και αρχηγούς κρατών του ανατολικού συνασπισμού. Για τους υπεύθυνους του ΕΙΡΤ και την κυβέρνηση ήταν άλλωστε σημαντικό να γίνει ευρέως κατανοητό πως ο Έλληνας Πρωθυπουργός ήταν παντού καλοδεχούμενος και με υψηλό κύρος. Ευθεία σύγκριση δεν γινόταν βέβαια, αλλά δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τότε που οι ακροατές των δελτίων ειδήσεων άκουγαν ως πρώτη είδηση τη συνάντηση του Γ. Παπαδόπουλου με κάποιον ένστολο αξιωματούχο της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Πάντως, οι συχνές αναφορές στις επαφές της ελληνικής πλευράς με Βουκουρέστι, Βελιγράδι και Σόφια και η επιδίωξη για διαβαλκανική συνεργασία σε καμία περίπτωση δεν σήμαινε ότι η Ελλάδα υποχωρούσε από τη σταθερή της προσήλωση στον δυτικό συνασπισμό. Αντίθετα, το βαλκανικό της άνοιγμα αποδείκνυε ότι μπορούσε να ενταχθεί πλήρως στη νέα διεθνή πραγματικότητα της ύφεσης και του Ελσίνκι, ενισχυμένη διπλωματικά απέναντι στον ανατολικό της γείτονα. Την υπεροχή του δυτικού προσανατολισμού της χώρας αναπαρήγαγαν και τα δελτία του ΕΙΡΤ, στα οποία οι ειδήσεις ακολουθούσαν συγκεκριμένη ιεραρχία, με τις ελληνοδυτικές σχέσεις να προηγούνται των ελληνικών ανοιγμάτων στη Χερσόνησο του Αίμου. Συνοψίζοντας, τα δελτία ειδήσεων του ΕΙΡΤ αποτέλεσαν για την αναθεωρημένη ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια έναν εναλλακτικό αλλά αδιάλειπτα κρατικά ελεγχόμενο διάυλο προβολής της, όχι μόνο εντός αλλά και εκτός των συνόρων.